

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Δημογραφικές προοπτικές, μετανάστευση και κοινωνική ασφάλιση: Η περίπτωση της
Ελλάδας, Γερμανίας, Ιρλανδίας και Δανίας

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΡΟΒΑΤΑ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

A.M.: 51170097

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΠΑΓΚΑΒΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

Αθήνα, 2021

Copyright © Χριστίνα Προβατά, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας πτυχιακής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση πτυχιακής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	6
Abstract.....	7
Εισαγωγή.....	8
Κεφάλαιο Πρώτο: Κοινωνική ασφάλιση	
1.1 Τι είναι ασφάλιση και τι κοινωνική ασφάλιση;.....	10
1.2 Τα είδη της κοινωνικής ασφάλισης.....	11
1.3 Αναδιανεμητικό σύστημα (Σύστημα καθορισμένων παροχών).....	11
1.4 Κεφαλαιοποιητικό σύστημα (Σύστημα καθορισμένων εισφορών).....	12
1.5 Μοντέλα πολλαπλών πυλώνων Παγκόσμιας Τράπεζας.....	14
Κεφάλαιο Δεύτερο: Λειτουργία συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης	
2.1 Μοντέλα κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη.....	17
2.2 Γένεση και ανάπτυξη συστήματος κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα.....	21
2.3 Σύστημα κοινωνικής ασφάλισης Γερμανίας.....	27
2.4 Σύστημα κοινωνικής ασφάλισης Ιρλανδίας.....	29
2.5 Σύστημα κοινωνικής ασφάλισης Δανίας.....	33
Κεφάλαιο Τρίτο: Ανάλυση δεδομένων	
3.1 Μετανάστευση και κοινωνική ασφάλιση.....	36
3.2 Στιγμαιαία αναπλήρωση (1995-2019).....	39
3.3 Μελλοντική στιγμαιαία αναπλήρωση με μετανάστευση.....	43
3.4 Μελλοντική στιγμαιαία αναπλήρωση χωρίς μετανάστευση.....	47
Συμπεράσματα.....	55
Βιβλιογραφία	
Ελληνόγλωσση.....	58

Ξενόγλωσση.....	59
Ηλεκτρονικές Πηγές.....	60

Πίνακες

Πίνακας 1. 2008.....	24
Πίνακας 2. Συνολικά αποτελέσματα ανάλυσης.....	54

Διαγράμματα

Διάγραμμα 1. Δείκτης απασχόλησης για Ελλάδα, Γερμανία, Ιρλανδία και Δανία.....	42
Διάγραμμα 2. Δείκτης δημογραφικής εξάρτησης χωρών.....	42
Διάγραμμα 3. Στιγμιαία αναπλήρωση χωρών.....	43
Διάγραμμα 4. Μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση χωρών με μετανάστευς.....	47
Διάγραμμα 5. Συγκριτική μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση για Ελλάδα.....	49
Διάγραμμα 6. Συγκριτική μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση για Γερμανία.....	50
Διάγραμμα 7. Συγκριτική μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση για Ιρλανδία.....	51
Διάγραμμα 8. Συγκριτική μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση για Δανία.....	52
Διάγραμμα 9. Συγκριτική πορεία στιγμιαίας αναπλήρωσης χωρών ενδιαφέροντος χωρίς μετανάστευση.....	53

Περίληψη

Η έννοια της ασφάλισης απέναντι σε κινδύνους όπως και κατ' επέκταση η κοινωνική ασφάλιση αποτελούν δύο έννοιες ζωτικής σημασίας που χαρακτηρίζουν τόσο τις παλαιότερες, όσο και τις σύγχρονες κοινωνίες. Ωστόσο, ήδη από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα σημειώνονται ορισμένα δημογραφικά φαινόμενα τα οποία διαταράσσουν την ομαλή εξέλιξη της. Ταυτόχρονα, τις τελευταίες δεκαετίες αυξάνονται ραγδαία οι μεταναστευτικές κινήσεις σε διεθνές επίπεδο, καθιστώντας το φαινόμενο μέγιστης σημασίας για τη διατήρηση της υφιστάμενης δημογραφικής ισορροπίας. Στην παρούσα εργασία, βάσει της παραπάνω ανάλυσης, θα παρατεθούν τα διάφορα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης καθώς και πως αυτά διαχωρίζονται. Έπειτα, θα αναλυθούν τα τέσσερα μοντέλα κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη, θα επιλεγθεί μια χώρα από κάθε μοντέλο και θα αναλυθεί το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης το οποίο εφαρμόζει. Θα ακολουθήσει το τελευταίο κεφάλαιο, όπου θα εξεταστεί η εξέλιξη της στιγμιαίας αναπλήρωσης κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια για τις χώρες ενδιαφέροντος, ενώ στη συνέχεια βάσει των προβολών της βάσης δεδομένων της Eurostat, θα προβλεφθεί η στιγμιαία αναπλήρωση ανάλογα με την ύπαρξη ή απουσία του παράγοντα της μετανάστευσης, για τις επόμενες δεκαετίες, έως το έτος 2060.

Λέξεις κλειδιά: Κοινωνική Ασφάλιση, Μοντέλα Κράτους Πρόνοιας, Στιγμιαία Αναπλήρωση, Μετανάστευση, Ευρώπη

Abstract

Insurance as well as social insurance constitute two notions of vital significance which characterize earlier and modern societies. However, since the middle of the 20th century certain demographic incidents have occurred and have disrupted it's regular progress. At the same time, for the past few decades, immigration has been increasing on an international level, making the phenomenon of utmost importance for the maintenance of the existing demographic balance. The present work, based on the previous assumptions, delves into the social security systems and the criteria in which they are divided. Following the analysis of the welfare state models in Europe, one country from each model is chosen and it's social security system is analyzed. In the third chapter an analysis is made, firstly, on the development of instant replacement in the last twenty years and secondly, on the projections of the Eurostat data base, which predict the future instant insurance with regard to the existence or non existence of immigration, for the next forty years, until 2060.

Keywords: Social Insurance, Welfare State Models, Instant Insurance, Immigration, Europe

Εισαγωγή

Η έννοια της ασφάλισης και στη συνέχεια η δημιουργία του θεσμού της κοινωνικής ασφάλισης είναι δύο έννοιες υψίστης σημασίας για τις σύγχρονες κοινωνίες καθώς δημιουργούν στο άτομο μια αίσθηση ασφάλειας και προστασίας από ενδεχόμενους κινδύνους, όπως ο κίνδυνος γήρατος, ασθενείας, τραυματισμού, αναπηρίας, ανεργίας κοκ. Πρόκειται μάλιστα για ανθρώπινο δικαίωμα το οποίο κατοχυρώθηκε το 1948 με την Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Βασικοί Ιδρυτές της κοινωνικής ασφάλισης υπήρξαν ο γερμανός πολιτικός Otto Von Bismarck και ο βρετανός οικονομολόγος William Beveridge, οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν τον 19^ο και 20^ο αιώνα αντίστοιχα. Κατά τις θεωρίες αυτών διαμορφώθηκαν και αναδείχθηκαν τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης όπως τα γνωρίζουμε σήμερα, τα οποία διακρίνονται στο κεφαλαιοποιητικό και το αναδιανεμητικό σύστημα. Το πρώτο βασίζεται στις καταβαλλόμενες εισφορές ενώ το δεύτερο στην αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών. Αργότερα η Παγκόσμια Τράπεζα χώρισε τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης σε τρεις πυλώνες. Ο πρώτος πυλώνας χαρακτηρίζεται ως «βασική υποχρεωτική δημόσια» σύνταξη, έχει δημόσιο χαρακτήρα και αποτελεί ένα διανεμητικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Ο δεύτερος πυλώνας, χαρακτηρίζεται ως «Υποχρεωτική Ιδιωτικά Διευθυνόμενη» σύνταξη, είναι κεφαλαιοποιητικού χαρακτήρα και αποτελείται από συλλογικά συνταξιοδοτικά σχήματα. Τέλος, ο τρίτος πυλώνας, που χαρακτηρίζεται ως «Συμπληρωματική Προαιρετική Ιδιωτική» σύνταξη, βασίζεται στην ατομική πρωτοβουλία και διαμορφώνεται μέσα από ατομικά προαιρετικού χαρακτήρα συνταξιοδοτικά συμβόλαια.

Στα τέλη του 20^{ου} αιώνα ο κοινωνιολόγος Esping Andersen διακρίνει τρεις περιπτώσεις προνοιακών καθεστώτων στην Ευρώπη, το Κορπορατιστικό, το Φιλελεύθερο και το Σκανδιναβικό καθεστώς. Ωστόσο λίγο αργότερα ο κοινωνιολόγος Maurizio Ferrera εισαγάγει το Νότιο-Ευρωπαϊκό καθεστώς στο οποίο συμπεριλαμβάνει τις μεσογειακές χώρες Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία.

Στην παρούσα εργασία, την εκτενή ανάλυση των παραπάνω εννοιών, γεγονότων και ζητημάτων θα ακολουθήσει μια έρευνα της λειτουργίας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης για μια χώρα από κάθε μοντέλο κράτους πρόνοιας. Συγκεκριμένα, θα εξεταστούν η Ελλάδα, η Γερμανία, η Ιρλανδία και η Δανία. Στη συνέχεια τίθεται το

φαινόμενο της δημογραφικής γήρανσης του πληθυσμού, το οποίο ξεκίνησε ήδη από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνει τη καλή λειτουργία των συνταξιοδοτικών συστημάτων και για το οποίο μόνη άμεση λύση αποτελεί η ύπαρξη της μετανάστευσης του πληθυσμού.

Έτσι θα ακολουθήσει το τελευταίο κεφάλαιο που αποτελεί και το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας στο οποίο, έχοντας μελετήσει τις δημογραφικές αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών μέσα από τη βάση δεδομένων της Eurostat, μας ενδιαφέρει πως εξελίχθηκε ανά τα χρόνια η στιγμιαία αναπλήρωση, η σχέση δηλαδή του επιπέδου διαβίωσης των συνταξιούχων σε σύγκριση με το αντίστοιχο επίπεδο των νυν εργαζόμενων, στις χώρες ενδιαφέροντος και πως επρόκειτο να εξελιχθεί στο μέλλον. Με κύριο παράγοντα εξέτασης τη μετανάστευση, επιθυμούμε να διαπιστώσουμε κατά πόσο μπορεί να επηρεάσει τις μελλοντικές προβολές αυτών των χωρών η παρουσία ή απουσία της. Δηλαδή, επιθυμούμε να προβλέψουμε τη μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση στις τέσσερις χώρες ενδιαφέροντος με το ενδεχόμενο από τη μια να υφίσταται το φαινόμενο της μετανάστευσης ενώ από την άλλη να μην υφίσταται.

Σκοπός αυτής της έρευνας είναι να κατανοήσουμε τη σημασία και τη βαρύτητα του φαινομένου της μετανάστευσης για τις σύγχρονες κοινωνίες, αλλά και να δούμε κατά πόσο μπορεί η φυσική μεταβολή του πληθυσμού να καταστήσει δυνατή τη βιωσιμότητα του θεσμού της κοινωνικής ασφάλισης στις τέσσερις ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίες αποτελούν μια μικρογραφία των χωρών στο σύνολό τους.

Κεφάλαιο Πρώτο

Κοινωνική ασφάλιση

1.1 Τι είναι ασφάλιση και τι κοινωνική ασφάλιση;

Η έννοια της ασφάλισης είναι υψίστης σημασίας καθώς δίνει τη δυνατότητα σε ένα άτομο να αντιμετωπίσει διάφορους κινδύνους που μπορούν να παρουσιαστούν βραχυπρόθεσμα και κυρίως μακροπρόθεσμα. Τέτοιοι κίνδυνοι μπορεί να είναι η παύση εργασίας λόγω γήρατος, απόλυσης, ασθένειας, τραυματισμού ή αναπηρίας, θανάτου, απώλειας προσωπικών περιουσιακών στοιχείων (π.χ. λόγω κλοπής ή πυρκαγιάς) ή γενικά λόγω εμφάνισης αστικών ευθυνών απέναντι σε τρίτους. Η αβεβαιότητα αυτή που δημιουργούν αυτοί οι κίνδυνοι έχει οδηγήσει τους ανθρώπους να κατευθύνονται σε ένα οργανωμένο σύστημα ασφάλισης. (Μπαρλού 2013:9).

Η ύπαρξη ενός συστήματος ασφάλισης για τις συντάξεις αποτελεί θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα που είναι κατοχυρωμένο όχι μόνο στο εθνικό σύνταγμα κάθε χώρας, αλλά και από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών με την Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα που υπογράφηκε στις 10 Δεκεμβρίου του 1948 (Αναστασοπούλου 2017:11).

Η κοινωνική ασφάλιση πέραν του γεγονότος ότι βασίζεται στους όρους κοινωνικής προστασίας για την προστασία των ατόμων από απρόβλεπτους ή μη κινδύνους, θεωρείται ως ένας από τους σημαντικότερους θεσμούς κοινωνικής αλληλεγγύης και αναδιανομής του εισοδήματος των σύγχρονων κοινωνιών τόσο μεταξύ των εισοδηματικών ομάδων της ίδιας γενιάς όσο και μεταξύ διαφορετικών γενεών. Η σπουδαιότητα της έγκειται στη μεταφορά πόρων από τα μέλη των οικονομικά ενεργών γενεών προς τις παλαιότερες και μη ενεργές οικονομικά γενιές, ώστε οι τελευταίες να διατηρήσουν ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής, αλλά και εντός των ίδιων γενεών, ώστε να εξασφαλίζεται το εισόδημα στις περιπτώσεις των κινδύνων που αναφέρθηκαν χαρακτηριστικά παραπάνω. Συνήθως ταυτίζεται με την Κοινωνική Πολιτική των κρατών, αφού αποτελεί τον βασικότερο μηχανισμό κοινωνικής προστασίας και αναδιανομής εισοδήματος. Χαρακτηριστικά σε κάποιες χώρες το ύψος των κοινωνικών δαπανών φτάνει στο 60%, ενώ η συνολική κάλυψη του πληθυσμού μπορεί να φτάσει και το 99%, ποσοστά που αποδεικνύουν τη σημασία της

για την Κοινωνική Πολιτική των κρατών (Θεοδωρουλάκης και Κουμαριανός 2012:17).

Μέσω της κοινωνικής ασφάλισης επομένως επιτυγχάνεται η εξασφάλιση αξιοπρεπών όρων διαβίωσης και εργασίας στους ασφαλισμένους, γεγονός που συμβάλλει στην καλή ψυχολογία του ασφαλισμένου και στην αίσθηση ασφάλειας για τον ίδιο και την οικογένεια του σε περίπτωση κινδύνου. Επιπροσθέτως, ο ασφαλισμένος διατηρεί μέσω της κοινωνικής ασφάλισης την αγοραστική του ικανότητα, πράγμα το οποίο συμβάλλει στον ιδιωτικό αλλά και δημόσιο τομέα και αποτελεί τη βασική κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη της βιομηχανίας και του εμπορίου (Τσιαμάντα 2014:5).

1.2 Τα είδη της κοινωνικής ασφάλισης

Τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης διακρίνονται στο μοντέλο καθορισμένων παροχών, το οποίο είναι το διανεμητικό σύστημα, και στο μοντέλο καθορισμένων εισφορών, το οποίο ενσαρκώνει το κεφαλαιοποιητικό συστήματα. Υπάρχει και το ενδεχόμενο συνδυασμού των δύο, παρόλα αυτά φαινομενικά είναι διαφορετικά μεταξύ τους.

1.3 Αναδιανεμητικό σύστημα (Μοντέλο καθορισμένων παροχών)

Το διανεμητικό σύστημα, γνωστό και ως pay as you go, είναι βασισμένο στην ιδέα, ότι οι εισφορές των εργαζομένων ενός συγκεκριμένου έτους χρηματοδοτούν τις συντάξεις ενός συγκεκριμένου έτους. Το σύστημα αυτό βασίζεται σε μια άτυπη αλλά ουσιαστική αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών (Τσιαμάντα 2014: 6)

Κύριες πηγές χρηματοδότησης του συστήματος αυτού είναι οι εισφορές των εργαζομένων, οι εισφορές των εργοδοτών αλλά και η πάγια κρατική χρηματοδότηση. Το κράτος ακόμη είναι υπεύθυνο για την ορθή λειτουργία του συστήματος, όπως επίσης όταν παρουσιάζεται κάποιο έλλειμμα, οφείλει να το καλύπτει, σαν έκτακτη κρατική χρηματοδότηση. Το σύστημα αυτό βασίζεται στις αρχές της διαγενειακής αλληλεγγύης και της ενδογενειακής αλληλεγγύης.

Η πρώτη δηλώνει το γεγονός ότι οι εισφορές των εργαζομένων και εργοδοτών σε συγκεκριμένο χρόνο προορίζονται, όπως προαναφέρθηκε, στην κάλυψη των αναγκών για συντάξεις στον ίδιο χρόνο. Εφόσον υπάρχει η σύνδεση αυτή μεταξύ των γενεών είναι ορατός ο κίνδυνος που δημιουργείται στην αποπληρωμή των συντάξεων, καθώς η καλή λειτουργία του συστήματος εξαρτάται από τον αριθμό των εργαζομένων που χρηματοδοτούν τις συντάξεις και τον αριθμό των συνταξιούχων που τις λαμβάνουν (Μπαρλού 2013: 10). Η δεύτερη έννοια, ορίζει ότι το ύψος των εισφορών που καταβάλλονται από τους εργαζομένους, θα πρέπει να αναλογεί στο ύψος των μισθολογικών τους απολαβών. Έτσι εξασφαλίζεται η «δικαιοσύνη» αλλά και η ισότητα μεταξύ των εργαζομένων μιας ορισμένης περιόδου (Τσιαμάντα 2014: 7).

Πρακτικά, στο αναδιανεμητικό σύστημα η σύνταξη παρέχεται ως ποσοστό των τελικών αποδοχών. Υπάρχει μάλιστα μια τάση διεύρυνσης του υπολογισμού του ποσοστού αυτού. Επομένως, το ποσό της σύνταξης είναι άγνωστο έως τη στιγμή της συνταξιοδότησης του ασφαλισμένου. Σε αυτή την περίπτωση συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, εφόσον ο ασφαλισμένος, κατά τη διάρκεια του εργασιακού βίου χρηματοδοτεί συντάξεις άλλων και δεν αποταμιεύει από τις εισφορές του δημιουργώντας ένα προσωπικό κεφάλαιο, το βάρος σε αυτή την περίπτωση επωμίζεται ο ασφαλιστικός φορέας, ο οποίος οφείλει σε κάθε περίπτωση να διαθέτει τους πόρους, προκειμένου να μπορέσει να καλύψει τη σύνταξη του κάθε ασφαλισμένου (Κουμαριανός, 2019).

Τα Pay As You GO συνταξιοδοτικά συστήματα ωστόσο, διαθέτουν μια εσωτερική αδυναμία, καθώς παράγοντες όπως οι δημογραφικές αλλαγές, η οικονομική κρίση, η κρίση της αποσταθεροποίησης της πλήρους απασχόλησης, η δημοσιονομική αστάθεια ασκούν σοβαρές πιέσεις και καθιστούν αμφίβολη τη βιωσιμότητα του συστήματος (Τσιαμάντα 2014: 7).

1.4 Κεφαλαιοποιητικό σύστημα (Μοντέλο καθορισμένων εισφορών)

Στο Κεφαλαιοποιητικό σύστημα οι ασφαλισμένοι καταβάλλουν προκαθορισμένες εισφορές είτε σε ειδικούς επενδυτικούς οργανισμούς είτε σε ατομικούς λογαριασμούς τους οποίους διαχειρίζονται ειδικοί φορείς. Τα κεφάλαια αυτά επενδύονται και μαζί με τις ετήσιες καταβολές του ασφαλισμένου και τις αποδόσεις τους, συσσωρεύονται

και δημιουργούν ένα ατομικό συνολικό κεφάλαιο. Το κεφάλαιο αυτό αποτελεί τη βάση υπολογισμού της σύνταξης του ασφαλισμένου και λειτουργεί στη βάση καθορισμένων εισφορών. Η βασική διαφορά στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα είναι ότι οι εισφορές αποτελούν αποταμίευση του ασφαλισμένου που δε χρησιμοποιείται για να χρηματοδοτήσει τις συντάξεις άλλων, αλλά επενδύεται στις χρηματαγορές. Από το προϊόν της επένδυσης καταβάλλονται συντάξεις αλλά και παροχές. Κατά αυτό τον τρόπο το ρίσκο σε αυτή την περίπτωση επιβαρύνει τον ασφαλισμένο και όχι τον ασφαλιστικό φορέα όπως συμβαίνει με το διανεμητικό σύστημα (Κουμαριανός, 2019).

Όταν ο ασφαλισμένος φτάσει στην ηλικία της συνταξιοδότησης, τη λαμβάνει με τη μορφή της ράντας (σειρά μελλοντικών περιοδικών καταβολών), με βάση δηλαδή το σύνολο του συνταξιοδοτικού κεφαλαίου των εισφορών που έχει καταθέσει ο ασφαλισμένος και επομένως το ύψος της σύνταξης εξαρτάται άμεσα από αυτό. Το κεφαλαιοποιητικό σύστημα έχει την ικανότητα να αντιμετωπίζει πιο εύκολα παράγοντες που έχουν να κάνουν με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, όμως είναι πιο επιρρεπές σε οικονομικές πιέσεις, καθώς επηρεάζεται άμεσα από τις εξελίξεις στην οικονομία και τα χρηματιστήρια (Τσιαμάντα 2014: 8).

Ένα κεφαλαιοποιητικό σύστημα μπορεί να είναι καθαρά ανταποδοτικό, αλλά όχι αναγκαστικά. Ο όρος «ανταποδοτικό» αφορά στη χρηματοδότηση του συστήματος και όχι στην κατανομή των παροχών του. Δηλαδή, οι παροχές είναι δυνατό να είναι απόλυτα αναλογικές με τις εισφορές, όπως σε μια ιδιωτική ασφαλιστική εταιρεία, αλλά αυτό δεν είναι υποχρεωτικό. Είναι εξίσου δυνατόν από το προϊόν της διαχείρισης του κεφαλαίου να διανέμονται παροχές με τρόπο όχι ανταποδοτικό παράδειγμα του οποίου θα μπορούσε να αποτελεί το ενδεχόμενο να υπάρχει ένα ελάχιστο όριο και ένα μέγιστο όριο σύνταξης, άσχετα από το τι έχει πληρώσει ο ασφαλισμένος. Πάντως στο κεφαλαιοποιητικό σύστημα, λόγω της άμεσης σχέσης του ασφαλισμένου με τον ασφαλιστικό φορέα, υπάρχει μια τάση προς μεγαλύτερη ανταποδοτικότητα (Τσιαμάντα 2014: 8).

Προβλήματα του κεφαλαιοποιητικού συστήματος μπορούν να θεωρηθούν ο πληθωρισμός, οι χρηματιστηριακές κρίσεις και γενικά όποια εξέλιξη θίγει το κεφάλαιο και την αξία του νομίσματος. Ωστόσο πλεονέκτημα του συστήματος είναι η δημιουργία αποταμίευσης που μπορεί να επενδυθεί σε παραγωγικές επενδύσεις, με

συνέπεια την αύξηση της απασχόλησης και του ΑΕΠ. Τέλος, η αποταμίευση συμβάλλει στη σταθερότητα των ασφαλιστικών ταμείων, μέσω της αξιοποίησης των αποταμιευτικών ποσών στη διατήρηση αποθεματικού (Τσιαμάντα 2014: 9).

Ωστόσο είναι πιθανό να υπάρξει μια μίξη των δύο αυτών συστημάτων. Το νέο σύστημα που προκύπτει ονομάζεται Νοητή Κεφαλαιοποίηση Καθορισμένων Εισφορών και ουσιαστικά «παντρεύει» τα δύο συστήματα σε ένα ενιαίο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Σε αυτή την περίπτωση συνταξιοδότησης οι εισφορές χρηματοδοτούν διανεμητικά, δηλαδή οι εισφορές των εργαζομένων δεδομένου χρόνου χρηματοδοτούν συντάξεις δεδομένου χρόνου. Παρόλα αυτά, η διαδικασία έχει χαρακτήρα νοητής κεφαλαιοποίησης, δηλαδή το σύνολο των εισφορών του ασφαλισμένου θεωρείται ως κεφάλαιο ατομικής σύνταξης. Πέραν της αλλαγής αυτής, αλλάζει και ο τρόπος υπολογισμού της σύνταξης. Η σύνταξη σε αυτό το μοντέλο κοινωνικής ασφάλισης υπολογίζεται με τη μορφή της ράντας. Το γεγονός αυτό περιορίζει το ύψος των παροχών των συντάξεων, καθώς το ποσοστό αναπλήρωσης δεν είναι δεδομένο, αλλά εξαρτάται από τα χρόνια ασφάλισης και καταβολής εισφορών του εργαζομένου, καθιστώντας το χαμηλότερο από ό, τι θα ήταν σε ένα αναδιανεμητικό σύστημα καθορισμένων παροχών. Το μοντέλο Νοητής Κεφαλαιοποίησης εφαρμόζεται στις μεσογειακές χώρες Ελλάδα και Ιταλία αλλά και σε χώρες όπως η Πολωνία και η Λετονία.

1.5 Μοντέλο πολλαπλών πυλώνων Παγκόσμιας Τράπεζας

Τα είδη των συντάξεων κατατάσσονται σε τρεις πυλώνες εφόσον σε συστήματα πολλαπλών πυλώνων το εισόδημα κάποιου που έχει αποχωρίσει από την εργασία μπορεί να περιέχει όλων των ειδών τις συντάξεις. Κάθε ένας από τους πυλώνες αυτούς συμπληρώνει τη συνταξιοδοτική προστασία του άλλου πυλώνα (Κουμαριανός, 2019). Οι πυλώνες αυτοί είναι οι εξής:

Ο πρώτος πυλώνας χαρακτηρίζεται ως «βασική υποχρεωτική δημόσια» σύνταξη, επομένως έχει δημόσιο χαρακτήρα. Στον πυλώνα αυτόν προβλέπεται πως οι συντάξεις χρηματοδοτούνται από εισφορές που πληρώνονται στην ίδια χρονική περίοδο. Πρόκειται δηλαδή για ένα διανεμητικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (pay as you go), δεδομένου ότι οι νυν γενιές χρηματοδοτούν τις συντάξεις των νυν

συνταξιούχων (Μπαρλού 2013: 11). Αυτός ο τύπος ασφάλισης υφίσταται από τον νόμο και αφορά την υποχρεωτική συμμετοχή όλων των πολιτών. Οι εισφορές είναι συνήθως συνάρτηση του ύψους των αποδοχών. Οι παροχές του συστήματος, οι οποίες έχουν τη μορφή τακτικών καταβολών σύνταξης ή εφάπαξ παροχών, είναι εγγυημένες από το δημόσιο κι συνήθως προκαθορισμένες (ποσοστό αναπλήρωσης, έτη ασφάλισης). Στόχος του πρώτου πυλώνα είναι η καταπολέμηση της φτώχειας, πράγμα που διαφαίνεται και από την ιδιαίτερη έμφαση στο δημόσιο χαρακτήρα των παροχών.

Ωστόσο ο πυλώνας αυτός έχει κάποια βασικά μειονεκτήματα. Για τη σωστή λειτουργία του είναι απαραίτητο να υπάρχει μια διαχρονικά σταθερή σχέση μεταξύ εργαζομένων και συνταξιούχων ενός κράτους. Χαρακτηριστικά, παλαιότερα αρκούσαν οι εισφορές τεσσάρων ασφαλισμένων για να εξασφαλιστεί ένα αξιοπρεπές ποσό σύνταξης για έναν συνταξιούχο, όπως επίσης και για να δημιουργηθούν αποθεματικά κεφάλαια για πιθανή χρήση σε περίοδο οικονομικής κρίσης (Αναστασοπούλου 2017: 18). Όμως στο άμεσο μέλλον αναμένεται να μειωθεί αυτή η σχέση λόγω της αύξησης της γήρανσης του πληθυσμού οδηγώντας στα αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα. Ήδη από την πρόσφατη κρίση του 2008, έχει αυξηθεί σημαντικά η ανεργία, γεγονός που μειώνει τα έσοδα των ασφαλιστικών ταμείων και τα οδηγεί σε αναγκαστικό δανεισμό όπως επίσης και σε περικοπές των παροχών των συνταξιούχων.

Ο δεύτερος πυλώνας χαρακτηρίζεται ως «Υποχρεωτική Ιδιωτικά Διευθυνόμενη» σύνταξη και περιλαμβάνει κυρίως συλλογικά συνταξιοδοτικά σχήματα, τα οποία απευθύνονται σε ομάδες εργαζομένων ή γενικότερα στον κλάδο των επιχειρήσεων (Κουμαριανός, 2019). Τα επαγγελματικά ταμεία που αποκρίνονται σε αυτόν τον τύπο κοινωνικής ασφάλισης μπορούν να συσταθούν από επαγγελματικές ή συνδικαλιστικές ενώσεις, με συναίνεση μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων. Η συμμετοχή στα επαγγελματικά ταμεία μπορεί να είναι υποχρεωτική ή προαιρετική με προκαθορισμένες είτε τις παροχές είτε τις εισφορές. Πρόκειται για ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης κεφαλαιοποιητικού χαρακτήρα, επομένως οι εισφορές των εργαζομένων επενδύονται και επιστρέφουν με τη μορφή κεφαλαίου στην περίοδο της συνταξιοδότησης. Όσον αφορά το ύψος του κατά κανόνα δεν είναι εγγυημένο και συνήθως εξαρτάται από την απόδοση των επενδυμένων κεφαλαίων (Μπαρλού 2013:11). Η διοίκηση και η διαχείριση του ταμείου μπορεί να ασκείται από αυτόνομα

ιδιωτικά ασφαλιστικά ταμεία, ασφαλιστικές εταιρίες ή τις επιχειρήσεις που χρηματοδοτούν το ταμείο. Ο δεύτερος πυλώνας χαρακτηρίζεται από μια τάση ιδιωτικοποίησης καθώς δίνει έμφαση στην ανάπτυξη της οικονομίας και της επιχειρηματικότητας, με το βάρος της απόδοσης σύνταξης να πέφτει στον ασφαλισμένο. Βασικός στόχος του είναι η διατήρηση εισοδήματος.

Ωστόσο τα μειονεκτήματα του πυλώνα αυτού που όπως αναφέρθηκε, κατά βάση θεωρείται κεφαλαιοποιητικό σύστημα, είναι το γεγονός πως η χρηματοδότηση του στηρίζεται στις δυνάμεις της αγοράς, το επιτόκιο και τον πληθωρισμό, καθιστώντας την απόδοση της επένδυσης των χρημάτων των ασφαλισμένων αβέβαιη. Επομένως η σύνταξη εδώ δεν εξαρτάται από τις κοινωνικές συνθήκες αλλά από την κερδοφορία των εγχώριων και διεθνών χρηματαγορών (Αναστασοπούλου 2017: 19).

Ο τρίτος πυλώνας χαρακτηρίζεται ως «Συμπληρωματική Προαιρετική Ιδιωτική» ασφάλιση και βασίζεται στην ατομική κάλυψη των κινδύνων με το ανάλογο ασφάλιστρο. Αυτού του τύπου η ασφάλιση δηλαδή, διαμορφώνεται με ατομικά προαιρετικού χαρακτήρα συνταξιοδοτικά συμβόλαια και στοχεύει στη διατήρηση του εισοδήματος (Κουμαριανός, 2019). Οι παροχές του συστήματος αυτού δεν εξαρτώνται από παραμέτρους της απασχόλησης. Θα μπορούσαμε επομένως να πούμε ότι αποτελούν μορφή ατομικής αποταμίευσης, εφόσον καταργείται η έννοια της αλληλεγγύης μεταξύ ατόμων και η χρηματοδότηση γίνεται με τη μορφή της κεφαλαιοποίησης. Βασικό πλεονέκτημα είναι ότι επιτυγχάνουν υψηλότερες αποδόσεις στα κεφάλαια που διαχειρίζονται. Ωστόσο οι τοποθετήσεις στην αγορά εμπεριέχουν και μεγαλύτερο κίνδυνο (Αναστασοπούλου 2017: 19).

Η κατηγοριοποίηση των συντάξεων είναι μια πολύπλοκη διαδικασία, αφού η Παγκόσμια Τράπεζα έχει κάποιες διαφορές από την κατηγοριοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα ελληνικά κλαδικά ταμεία κύριας και επικουρικής ασφάλισης έχουν στοιχεία τόσο του πρώτου όσο και του δεύτερου πυλώνα (Μπαρλού 2014:11).

Κεφάλαιο Δεύτερο

Λειτουργία συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης

2.1 Μοντέλα κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη

Ο γνωστός Δανός Κοινωνιολόγος Esping Andersen, στο βιβλίο του που εκδόθηκε το 1990 με τίτλο «Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ευημερίας», ύστερα από μια μελέτη του κράτους της αγοράς και της οικογένειας αναφορικά με την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών και το βαθμό από-εμπορευματοποίησης της κοινωνικής πολιτικής, διέκρινε τρεις περιπτώσεις προνοιακών καθεστώτων. Το πρώτο ήταν το Φιλελεύθερο ή Αγγλοσαξονικό, το δεύτερο ονομάστηκε Συντηρητικό-Κορπορατιστικό ή Ηπειρωτικό και το τρίτο, το οποίο χαρακτηρίστηκε Σοσιαλδημοκρατικό ή Σκανδιναβικό. Αργότερα ο Ιταλός κοινωνιολόγος Maurizio Ferrera εισήγαγε ένα νέο καθεστώς, το Νότιο-Ευρωπαϊκό, στο οποίο συμπεριέλαβε χώρες όπως η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία, χώρες που κατά τη γνώμη του δεν συμπεριλαμβάνονταν στα τρία μοντέλα του Andersen (Αναστασοπούλου 2017:24).

Η λειτουργία και διοίκηση των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης όπως και των κοινωνικών κινδύνων και των τεσσάρων μοντέλων κράτους πρόνοιας βασίζεται σε δύο υποδείγματα, αυτό του Beveridge και αυτό του Bismarck. Στα διάφορα κράτη παρατηρούνται είτε ένα από τα δύο πρότυπα είτε μια μίξη των βασικών σημείων τους.

Χρονικά, πρώτο εμφανίστηκε το υπόδειγμα του Otto Von Bismarck, το οποίο εισήγαγε μια προοδευτική νομοθεσία αναφορικά με την κοινωνική ασφάλιση. Βασικός νόμος είναι εκείνος που υπογράφεται το 1889 για την υποχρεωτική ασφάλιση των εργαζομένων για τους κινδύνους γήρατος και αναπηρίας. Το υπόδειγμα αυτό σήμερα βασίζεται σε τέσσερεις αρχές. Αρχικά, υπάρχει η *αρχή της αυτονομίας*, το ασφαλιστικό σύστημα δηλαδή διοικείται από αυτόνομους οργανισμούς, υπό την εποπτεία του κράτους. Έπειτα είναι η *αρχή της αυτοβοήθειας*, η φιλοσοφία δηλαδή ότι οι ίδιοι οι εργαζόμενοι φροντίζουν για το εισόδημα τους στο μέλλον. Η τρίτη αρχή είναι αυτή της *ανταποδοτικότητας*, ότι δηλαδή οι παροχές είναι ανάλογες με τις αποδόσεις των ασφαλιστικών εισφορών. Τέλος βασίζεται στην *αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης*, μεταξύ των ατόμων και μεταξύ των γενεών, αρχή που

θεωρείται θεμελιώδης για την γέννηση αλλά και τη βιωσιμότητα της κοινωνικής ασφάλισης. Αυτό σημαίνει ότι το ποσοστό αναπλήρωσης μειώνεται καθώς αυξάνονται οι αποδοχές του ασφαλισμένου. Έτσι, το σύστημα οδηγεί σε αναδιανομή του εισοδήματος υπέρ των ασφαλισμένων με χαμηλότερα εισοδήματα και χαμηλότερη ασφαλιστική κλάση κατά τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου (Ζιώγου 2012:17). Πρόκειται για ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης κεφαλαιοποιητικού χαρακτήρα, το οποίο προβλέπει τη δημιουργία προσωπικών ασφαλιστικών λογαριασμών. Οι πηγές χρηματοδότησης σε αυτή την περίπτωση είναι τρεις, από την πλευρά των εργοδοτών, των εργαζομένων και ενίοτε από την πλευρά του κράτους (Θεοδωρουλάκης και Κουμαριανός 2012:23).

Λίγες δεκαετίες όμως αργότερα, στις 20 Νοεμβρίου του 1942 στην Αγγλία, ο William Beveridge, ανώτατος άγγλος λειτουργός, επηρεασμένος από την κρίση του 1929 όπως και από την κεϋνσιανή θεωρία συγγράφει και εκδίδει την περίφημη έκθεση Beveridge (Ρόμπολης και Χλέτσος 1995:42). Στην έκθεση αυτή προάγονται ιδέες που οδηγούν σε ένα σύστημα περισσότερο κοινωνικής ασφάλειας παρά κοινωνικής ασφάλισης. Στην περίπτωση αυτή το κράτος εγγυάται ένα ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα για όλους τους ηλικιωμένους. Οι παροχές σε αυτή την περίπτωση έχουν υποχρεωτικό και καθολικό χαρακτήρα, ωστόσο βασίζονται στις ανάγκες του κάθε πολίτη και όχι στο ύψος του μισθού. Πρόκειται για ένα σύστημα αναδιανεμητικού χαρακτήρα, καθώς στοχεύει στην καταπολέμηση της φτώχειας μέσω της δημιουργίας ενός εθνικού κοινωνικού ελάχιστου επιπέδου διαβίωσης μέσα από παροχές που χρηματοδοτούνται από την φορολογία. Η πολιτεία σε αυτή την περίπτωση οφείλει να εξασφαλίσει ένα επαρκές εισόδημα διαβίωσης του πληθυσμού που αδυνατεί να εργαστεί, όπως και επαρκή υγειονομική περίθαλψη για όλο τον πληθυσμό (Θεοδωρουλάκης και Κουμαριανός 2012:26).

Βάσει επομένως των παραπάνω υποδειγμάτων και των κριτηρίων που προβλέπει το καθένα, όπως επίσης και μέσα από την έκβαση των κοινωνικό-πολιτικών συσχετισμών κάθε κοινωνικού σχηματισμού, προκύπτουν οι τέσσερις τύποι κράτους πρόνοιας, ο Φιλελεύθερος τύπος, ο Συντηρητικός, ο Σοσιαλδημοκρατικός και ο Νότιο-Ευρωπαϊκός.

Το Φιλελεύθερο ή Αγγλοσαξονικό μοντέλο στοχεύει στην ανάπτυξη ενός καθολικού συστήματος, με βασικές αρχές την κοινωνική ισότητα και την αποτελεσματική

διαχείριση των πόρων. Ακόμα στοχεύει σε ένα σύστημα κεντρικού σχεδιασμού προγραμματισμού και ελέγχου πρεσβεύοντας το δημόσιο χαρακτήρα. Η έκθεση Beveridge, που εκδόθηκε στην Μεγάλη Βρετανία το 1942, αποτέλεσε την απαρχή ενός διευρυμένου μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας το οποίο είχε ως σκοπό να αντιμετωπίσει τα υψηλά επίπεδα ένδειας που εντάθηκαν ιδιαίτερα μετά τα δεινά του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Πρωταρχικό ρόλο στην αντιμετώπιση των ζητημάτων έχει ο ιδιωτικός τομέας, δηλαδή η αγορά. Για την επίτευξη των επιθυμητών στόχων δίνονται κίνητρα στον ιδιωτικό τομέα για παροχή ιδιωτικής πρόνοιας ενώ υπάρχει μια τάση περιορισμού της δημόσιας δράσης. Συνοπτικά, πρόκειται για ένα σύστημα προστασίας, η οποία παρέχεται ύστερα από έλεγχο του εισοδήματος των ατόμων καθώς και των αναγκών τους, μέσω εισφορών και δημόσιας χρηματοδότησης. Ο δημόσιος τομέας επιβλέπει την ορθή λειτουργία του συστήματος μέσω ιδιωτικών κερδοσκοπικών εταιριών και φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης (Τσιαμάντα 2014:11).

Η πολιτική των χωρών που ακολουθούν το μοντέλο αυτό, πέτυχε την αύξηση της απασχόλησης, ωστόσο διεύρυνε το μισθολογικό χάσμα. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην άνιση πρόσβαση στην κοινωνική ασφάλιση, διογκώνοντας έτσι τα φαινόμενα φτώχειας και κοινωνικής ανισότητας. Δύο βασικά παραδείγματα χωρών που ακολουθούν το μοντέλο αυτό είναι η Μεγάλη Βρετανία και η Ιρλανδία.

Το Συντηρητικό/Κορπορατιστικό ή Ηπειρωτικό μοντέλο βασίζεται στην ιδεολογία του υποδείγματος του Bismarck, καθώς εφαρμόζει τις περισσότερες από τις αρχές του στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης. Το σύστημα αυτό βασίζεται στην ιδέα της αυτονομίας και αυτοδιαχείρισης των εργατικών και επαγγελματικών ταμείων ασφάλισης. Επομένως η κοινωνική ασφάλιση συνδέεται με την εργασία και προσφέρει επαρκείς παροχές στους ανθρώπους που εργάζονται με πλήρη απασχόληση. Σημαντικός είναι ο ρόλος του οικογενειακού κύκλου, ωστόσο όταν τα άτομα δεν καλύπτονται από αυτόν στρέφονται σε εθελοντικές οργανώσεις, την τοπική κοινότητα και την κεντρική διοίκηση, προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες (Αναστασοπούλου 2017:24). Ύστατη σημασία έχουν και οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), που αποτελούν κύριους φορείς παροχής προσωπικών κοινωνικών υπηρεσιών. Το μοντέλο αυτό κράτους πρόνοιας εφαρμόζεται κυρίως στις κεντροευρωπαϊκές χώρες, με κύρια παραδείγματα τη Γερμανία, τη Γαλλία, το Βέλγιο και την Αυστρία (Τσιαμάντα 2014:12).

Τα μειονεκτήματα αυτού του συστήματος πέραν της εκτεταμένης γραφειοκρατίας, είναι το ενδεχόμενο στασιμότητας της απασχόλησης όπως επίσης το ενδεχόμενο χαμηλών δεικτών οικονομικής δραστηριότητας καθώς πρόκειται για ένα σύστημα βασισμένο στις δυνάμεις της αγοράς.

Επόμενο είναι το Σοσιαλδημοκρατικό ή Σκανδιναβικό μοντέλο, βασική αρχή του οποίου είναι η καθολικότητα των παροχών σε όλα τα κοινωνικά στρώματα χωρίς διακρίσεις. Στο σύστημα αυτό παρατηρείται μια τάση συμφιλίωσης του εργασιακού και οικογενειακού βίου, καθώς επίσης δίνεται μεγάλη έμφαση στην απασχόληση μέσα από ενεργητικές πολιτικές. Για να επιτευχθεί υψηλή παραγωγικότητα προωθείται σε σημαντικό βαθμό η εκπαίδευση και ύστερα η επαγγελματική κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τα υψηλά ποσοστά εισροής μεταναστών σε εργάσιμη ηλικία, οδηγούν σε υψηλά ποσοστά απασχόλησης και συμβάλλουν στη μείωση του δείκτη εξάρτησης των ηλικιωμένων ατόμων (Πετμεζίδου 2017:36).

Στο σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο έχουν οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) στο σχεδιασμό, τη διαχείριση, την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και την αξιολόγηση του συστήματος στο σύνολο του. Οι ΟΤΑ είναι ανεξάρτητοι φορείς για αυτό έχουν και τη δυνατότητα να επιβάλλουν τοπικούς φόρους στους δημότες για την ανάπτυξη της κοινωνικής προστασίας. Ενεργό ρόλο έχουν ακόμη οι εθελοντικές οργανώσεις όπως και εξειδικευμένοι επαγγελματίες για την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Αντίθετα, ο ιδιωτικός φορέας φαίνεται να μην είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος. Στο σύστημα αυτό επομένως, προωθείται η κοινωνική ισότητα μεταξύ των πολιτών, για αυτό και οι παροχές έχουν αναδιανεμητικό χαρακτήρα. Πηγή χρηματοδότησης αποτελεί η κεντρική διοίκηση (κρατικός προϋπολογισμός), όπως επίσης και οι φόροι των ΟΤΑ. Ενδεικτικά παραδείγματα εφαρμογής του είναι η Σουηδία, η Δανία όπως και οι υπόλοιπες Σκανδιναβικές χώρες (Αναστασοπούλου 2017:24).

Τελευταίο χρονικά εισήχθη το Νότιο-Ευρωπαϊκό μοντέλο, στο οποίο γίνεται μια μίξη των υποδειγμάτων Bismarck και Beveridge. Στο μοντέλο αυτό κράτους πρόνοιας παρατηρείται μια καθυστέρηση ως προς την ολοκλήρωση ενός ενιαίου συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, γεγονός που οφείλεται στις πολιτικές συνθήκες του '70 στις χώρες που εφαρμόστηκε στη συνέχεια. Πρόκειται για ένα σύστημα

επιδοματοκεντρικό με άνισο όμως τρόπο καθώς παρατηρείται κατακερματισμός σε επαγγελματική βάση ως προς την αναπλήρωση του εισοδήματος και καθολική πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη μέσω Εθνικών Συστημάτων Υγείας (Ζιώγου 2012:16). Ακόμη η διεξόδυση του κράτους στην σφαίρα της πρόνοιας φαίνεται να είναι χαμηλή όπως επίσης διαφαίνεται ένας ιδιαίτερος συσχετισμός μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Στο μοντέλο αυτό κράτους πρόνοιας σημαντικό ρόλο έχει η οικογένεια για την προστασία των μελών, καθώς και η εθελοντική δράση από την πλευρά της εκκλησίας σε ζητήματα κοινωνικής προστασίας των πολιτών. Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα χωρών εφαρμογής του Νότιο-Ευρωπαϊκού καθεστώτος κράτους πρόνοιας είναι μεσογειακές χώρες όπως η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία.

2.2 Γένεση και ανάπτυξη συστήματος κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα

Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε σταδιακά στην Ελλάδα και χωρίζεται ενδεικτικά σε έξι περιόδους. Ως πρώτη περίοδος χαρακτηρίζεται αυτή της γένεσης του θεσμού, η οποία ξεκινά από τη δημιουργία του νέου Ελληνικού κράτους έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, με την δημιουργία των πρώτων ταμείων αλληλοβοήθειας και την εξέλιξη τους. Δεύτερη περίοδος θεωρείται εκείνη κατά την οποία εδραιώνεται ο θεσμός και θεμελιώνεται το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ). Η περίοδος αυτή εκτείνεται από τις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα έως και την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το 1944. Τρίτη είναι η περίοδος από το 1945 έως το 1974, όπου ο θεσμός σταδιακά επεκτείνεται. Τέταρτη θεωρείται η περίοδος της μεταπολίτευσης έως και το 1989, όπου αντιμετωπίζονται και τα πρώτα προβλήματα ωρίμανσης του θεσμού. Ως πέμπτη κρίνεται η περίοδος των παρεμβάσεων, από το 1990 έως και σήμερα. Τέλος, μια έκτη περίοδος έχει χαρακτηριστεί αυτή της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης η οποία οδήγησε και στην ελληνική κρίση και στις διαρθρωτικές προσαρμογές που τελέστηκαν στην κοινωνική ασφάλιση κατά τη διάρκεια της (Κουμαριανός, 2019).

Η κοινωνική ασφάλιση στην Ελλάδα καθυστέρησε να εδραιωθεί και να εξαπλωθεί σε όλο τον πληθυσμό σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Φαινόμενα όπως αυτά της περιορισμένης εργατικής τάξης και αντίστοιχα συνδικαλιστικής πίεσης, καθώς και της βραδείας και σταδιακής ανάπτυξης σε επίπεδο γεωγραφικό αλλά και

προς τους ασφαλιζόμενους κινδύνους, γεγονός που επέτρεψε τη πολυδιάσπαση και την πολυνομία, επηρέασαν την εξέλιξη του θεσμού. Ακόμα, η διεύρυνση της κοινωνικής ασφάλισης βάσει πολιτικής δύναμης και όχι βάσει αναγκών καθώς και η γενικότερη καθυστέρηση ανάπτυξης του κράτους και του κοινωνικού τομέα, όπως και η περιορισμένη μισθωτή εργασία και εξειδίκευση της εργατικής δύναμης, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που επηρέασαν την εξέλιξη του κράτους πρόνοιας και κατ' επέκταση της κοινωνικής ασφάλισης στη χώρα (Κουμαριανός, 2019).

Η κύρια ασφάλιση στην Ελλάδα ξεκίνησε το 1836, με την ίδρυση του Ναυτικού Απομαχικού Ταμείου (ΝΑΤ), το οποίο τέθηκε σε λειτουργία το 1861 (Μαλαβάζος κ.ά. 2019:33). Άλλα επαγγέλματα για τα οποία προβλεπόταν ασφάλιση αργότερα, ήταν μεταξύ άλλων, οι μεταλλωρύχοι το 1882, οι σιδηροδρομικοί το 1907, οι αξιωματικοί του στρατού και του Ναυτικού το 1951, σε μια προσπάθεια ασφάλισης των παλαίμαχων του πολέμου και οι δημόσιοι υπάλληλοι το 1961 (Κωτσονόπουλος, 2020).

Σημαντική μεταρρύθμιση θεωρείται εκείνη του Ν. 2868/1922 όπου η λαϊκή-συντηρητική κυβέρνηση πρότεινε και υιοθέτησε νόμο για υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση που προβλεπόταν για επιμέρους κατηγορίες μισθωτών. Ενδεικτικά στις κατηγορίες αυτές εμπεριέχονταν εργαζόμενοι της βιομηχανίας, του εμπορίου, των μεταφορών και των οικοδομικών επιχειρήσεων (Κουμαριανός, 2019).

Ορόσημο για την καθιέρωση της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα ιστορικά, αποτελεί η μεταρρύθμιση του 1932 υπό την ηγεσία της κυβέρνησης των Φιλελευθέρων. Στα πλαίσια της μεταρρύθμισης αυτής ιδρύεται το Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ), ένα ασφαλιστικό ταμείο με κοινό χαρακτηριστικό την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση για όλους τους μισθωτούς και τους εργαζόμενους στον ιδιωτικό τομέα (Ζιώγου 2012:24). Επρόκειτο για τον πρώτο νόμο κοινωνικών ασφαλίσεων στην Ελλάδα όπου το ΙΚΑ ήταν ο βασικότερος ασφαλιστικός φορέας. Ωστόσο, ο νόμος αυτός δεν εφαρμόστηκε λόγω αλλαγής της κυβέρνησης ένα μήνα αργότερα, οπότε και αντικαταστάθηκε από τον Ν. 6298/1934 «Περί Κοινωνικών Ασφαλίσεων». Το πρώτο διοικητικό συμβούλιο του ΙΚΑ συγκροτήθηκε επομένως με τον Ν. 6298/1934 για την κοινωνική ασφάλιση καθώς επίσης προβλεπόταν η ενσωμάτωση όλων των υφιστάμενων ταμείων στον πλέον

βασικό ασφαλιστικό φορέα (Κωτσονόπουλος, 2020). Εξαίρεση του νόμου αποτέλεσαν οι εργάτες που ασχολούνταν με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και τη δασοκομία, καθώς η εργασία τους θεωρούνταν ασταθής. Ουσιαστικά ο φορέας τέθηκε σε εφαρμογή το 1937 στην Αθήνα, τον Πειραιά, τη Θεσσαλονίκη και σταδιακά και στην υπόλοιπη Ελλάδα.

Λίγες δεκαετίες αργότερα με τον Ν.3487/1955 τίθενται οι βάσεις για την κάλυψη του αγροτικού πληθυσμού καθώς προβλέπεται ασφάλιση ασθενείας άνευ κριτηρίων και διευρύνεται το δίκτυο των υγειονομικών υπηρεσιών προκειμένου να καλυφθούν οι ιατροφαρμακευτικές ανάγκες του πληθυσμού της υπαίθρου. Έπειτα με τον Ν. 4169/1961 ολοκληρώνεται η ασφάλιση των αγροτών μέσα από την ίδρυση του Οργανισμού Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΟΓΑ), όπου προβλεπόταν μια υποτυπώδης κοινωνική ασφάλιση με μορφή κοινωνικής πρόνοιας λόγω του μικρού ποσοστού των ασφαλιστικών εισφορών (Ζιώγου 2012:25).

Σημαντική εξέλιξη υπήρξε η καθιέρωση της κύριας ασφάλισης, ως καθολικής και υποχρεωτικής σε όλη τη χώρα, με τον Ν.1305/1982, όπως επίσης και η ακόλουθη ίδρυση του Εθνικού Συστήματος Υγείας (ΕΣΥ) με τον Ν. 1397/1983.

Ακολούθησε την επόμενη δεκαετία με τον Ν. 2084/1992, ο νόμος Σιούφα, ο οποίος διέκρινε δύο ομάδες ασφαλισμένων. Η πρώτη ομάδα ήταν οι νέοι ασφαλισμένοι, τα άτομα δηλαδή που ασφαλίστηκαν για πρώτη φορά μετά τον Ιανουάριο του 1993, για τα οποία θα ίσχυε ένα νέο αυστηρότερο καθεστώς αναφορικά με τις παροχές στις συντάξεις. Η δεύτερη ομάδα ήταν αυτή των παλαιών ασφαλισμένων, για τους οποίους εξακολουθούσαν να ισχύουν οι υπάρχουσες διατάξεις. Πρόκειται για ένα νόμο που μείωσε ουσιαστικά τις παροχές προκειμένου να πετύχει την οικονομική βιωσιμότητα του θεσμού της κοινωνικής ασφάλισης (Θεοδωρουλάκης & Κουμαριανός 2012:41).

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1999, ιδρύεται ο Οργανισμός Ασφάλισης Ελευθέρων Επαγγελματιών (ΟΑΕΕ), ο οποίος παρείχε κύρια και επικουρική ασφάλιση στους αυτοαπασχολούμενους επαγγελματίες και βιοτέχνες (ΤΕΒΕ), εμπόρους (ΤΑΕ) και αυτοκινητιστές (ΤΣΑ).¹ Το 2008 προστέθηκαν ακόμη τα ταμεία Ναυτικών

¹ ΤΕΒΕ: Ταμείο Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Ελλάδος
ΤΑΕ: Ταμείο Ασφάλισης Εμπόρων
ΤΣΑ: Ταμείο Σύνταξης Αυτοκινητιστών.

Πρακτόρων και Υπαλλήλων, Ξενοδόχων και Προσωπικού Ιπποδρόμων. Ο ΟΑΕΕ λειτούργησε έως το 2017, οπότε και εντάχθηκε όπως όλα τα έως τότε ασφαλιστικά ταμεία στον Ενιαίο Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ).

Κατά την περίοδο 1990-2007 υπολογίζεται ότι υπήρχαν 120 φορείς κοινωνικής ασφάλισης. Ωστόσο, με τον Ν.3655/2008 έγιναν ενοποιήσεις φορέων, καταλήγοντας να συμπύσσονται όλοι οι έως τότε φορείς σε 13 φορείς κοινωνικής ασφάλισης (Ζιώγα 2019:18). Από τους 13 φορείς, πέντε προβλέπονταν για κύρια ασφάλιση, έξι φορείς για επικουρική και δύο ως φορείς πρόνοιας (Πίνακας 1).

Πίνακας 1. Φορείς κοινωνικής ασφάλισης 2008

Κύρια Ασφάλιση	Επικουρική Ασφάλιση	Φορείς Πρόνοιας
ΙΚΑ-ΕΤΑΜ	ΤΑΥΤΕΚΩ	ΤΑΠΠΤ
ΟΓΑ	ΤΕΑΔΥ	ΤΠΔΥ
ΟΑΕΕ	ΕΤΕΑΜ	
ΕΤΑΑ	ΤΕΑΙΤ	
ΕΤΑΠ-ΜΜΕ	ΕΤΑΤ	
	ΤΕΑΠΑΣΑ	

Σημείωση: ΙΚΑ-ΕΤΑΜ= Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων-Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών. ΟΓΑ= Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων. ΟΑΕΕ= Οργανισμός Ασφάλισης Ελεύθερων Επαγγελματιών. ΕΤΑΑ= Ενιαίο Ταμείο Ανεξάρτητα Απασχολούμενων. ΕΤΑΠ-ΜΜΕ= Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Προσωπικού-Μέσω Μαζικής Ενημέρωσης. ΤΑΥΤΕΚΩ= Ταμείο Ασφάλισης Υπαλλήλων Τραπεζών και Επιχειρήσεων Κοινής Ωφέλειας. ΤΕΑΔΥ= Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Δημοσίων Υπαλλήλων. ΕΤΕΑΜ= Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών. ΤΕΑΙΤ= Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης Ιδιωτικού Τομέα. ΕΤΑΤ= Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Τραπεζοϋπαλλήλων. ΤΕΑΠΑΣΑ= Ταμείο Πρόνοιας Απασχολούμενων στα Σώματα Ασφαλείας. ΤΑΠΠΤ= Ταμείο Πρόνοιας Ιδιωτικού Τομέα. ΤΠΔΥ= Ταμείο Πρόνοιας Δημοσίων Υπαλλήλων.

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή, ένα σημαντικό στάδιο που αφορά την καθιέρωση της κοινωνικής ασφάλισης όπως υφίσταται πλέον στη χώρα, είναι τα γεγονότα και οι μεταρρυθμίσεις που συνέβησαν μετά το ξέσπασμα της δημοσιονομικής κρίσης στην Ελλάδα το 2009 και την εφαρμογή των πρώτων μνημονίων, μέσα από τα οποία η χώρα συμμορφώνεται στις γενικές κατευθύνσεις της ΕΕ, της Παγκόσμιας Τράπεζας και του ΔΝΤ (Θεοδωρουλάκης και Κουμαριανός 2012:42).

Πρώτη μεταρρύθμιση κρίνεται αυτή του 2010 με τον Ν.3862/2010, ο οποίος προέβλεπε την πληρωμή των συντάξεων και τη βιωσιμότητα του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης μέσα από έναν συνεχή έλεγχο της οικονομικής εξέλιξης των ταμείων αλλά και την εξασφάλιση των αναγκαίων όρων στα πλαίσια της τριμερούς χρηματοδότησης του συστήματος. Ακόμη προβλεπόταν η καταπολέμηση της εισφοροδιαφυγής και εισφοροκλοπής για την αύξηση των εσόδων των φορέων κοινωνικής ασφάλισης. Τέλος, γινόταν ένας διαχωρισμός μεταξύ αναλογικής και βασικής σύνταξης, δηλαδή μια διαφοροποίηση ανάμεσα στις προνοιακού τύπου παροχές, οι οποίες παρέχονται σε όλους ανεξαρτήτως καταβολής εισφορών για μελλοντική σύνταξη και στις συντάξεις οι οποίες λειτουργούν ανταποδοτικά στις εισφορές που κατέβαλαν στα χρόνια του εργασιακού τους βίου οι ασφαλισμένοι προκειμένου να δικαιούνται σύνταξη (Ζιώγου 2012:32)

Ένα χρόνο αργότερα δημιουργείται ο Εθνικός Φορέας Παροχής Υπηρεσιών Υγείας (ΕΟΠΥΥ), του οποίου η λειτουργία ξεκινά επίσημα το 2012. Βασικό στοιχείο του ΕΟΠΥΥ είναι πως εντάσσονται σε αυτόν τα περισσότερα ασφαλιστικά ταμεία, ως ένα ενιαίο σύστημα παροχής υπηρεσιών (Μαλαβάζος κ.ά. 2019:33)

Το ίδιο έτος με τον Ν.4052/2012 ιδρύεται το Ενιαίο Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης (ΕΤΕΑ) υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, το οποίο λειτουργεί με ενιαία διοικητική και οικονομική οργάνωση και στο οποίο εντάχθηκαν τα περισσότερα επικουρικά ταμεία. Το 2017 μετονομάστηκε σε Ενιαίο Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης και Εφάπαξ Παροχών (ΕΤΕΑΕΠ) (Wikipedia.org).

Σημαντική και αρκετά πρόσφατη αλλαγή αναφορικά με την κοινωνική ασφάλιση στην Ελλάδα, αποτελεί η ίδρυση του ΕΦΚΑ. Στόχος της μεταρρύθμισης που πραγματοποιήθηκε ήταν η πλήρης αναμόρφωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης στο πλαίσιο ενός ενιαίου συστήματος κοινωνικής ασφάλισης με γενικές αρχές την εξασφάλιση αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης και κοινωνικής προστασίας με όρους ισότητας, κοινωνικής δικαιοσύνης, αναδιανομής και αλληλεγγύης μεταξύ των γενεών.

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Ν.4387/2016 «το σύστημα κοινωνικής δικαιοσύνης χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη πολυνομία, η οποία δημιουργεί έντονες κοινωνικές ανισότητες, αφού αντιμετωπίζει όμοιες περιπτώσεις πολιτών με

διαφορετικό τρόπο». Για τον λόγο αυτό, βασικός σκοπός της μεταρρύθμισης θεωρείται η ισονομία και η κοινωνική δικαιοσύνη. Η ισονομία, διότι για πρώτη φορά θεσπίζονται όμοιοι κανόνες για όλους, παλαιούς και νέους συνταξιούχους, εργαζόμενους που ανήκουν είτε στον ιδιωτικό είτε στον δημόσιο τομέα, είτε είναι μισθωτοί είτε αυτοαπασχολούμενοι. Έπειτα, η κοινωνική δικαιοσύνη, καθώς μέσα από τη νέα διάταξη επιτυγχάνεται αναδιανομή στις συντάξεις, αμβλύνονται οι κοινωνικές ανισότητες και εξασφαλίζεται επαρκής σύνταξη για τις επισφαλείς κοινωνικά ομάδες. Με τη νέα αυτή μεταρρύθμιση επιτυγχάνεται ο πλήρης διαχωρισμός μεταξύ των προνοιακών και ασφαλιστικών παροχών. Ακόμη, μέσω της απλοποίησης του τρόπου ασφάλισης και της μείωσης της γραφειοκρατίας, κατά τη χορήγηση των παροχών, η ασφάλιση καθίσταται ευκολότερη συγκριτικά με το παρελθόν (Κουμαριανός, 2019).

Σύμφωνα με τη μεταρρύθμιση του 2016 αναδιαμορφώνεται θεωρητικά αλλά και πρακτικά το συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας, με αλλαγές στις προϋποθέσεις για να λάβει ο ασφαλισμένος σύνταξη, στο ύψος της σύνταξης, αλλά και στις κατηγορίες αυτής. Βάσει επομένως των νέων δεδομένων προκειμένου να λάβει ο εργαζόμενος σύνταξη πρέπει να ολοκληρώσει 40 χρόνια ασφάλισης και να έχει ως κατώτερο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης τα 62 έτη. Ακόμα γίνονται αλλαγές στο ποσοστό αναπλήρωσης αλλά και στον τρόπο με τον οποίο προκύπτει ο συντάξιμος μισθός (μέσος όρος όλου του εργασιακού βίου). Τέλος όσον αφορά τις αλλαγές που γίνονται αναφορικά με τις κατηγορίες συνταξιοδότησης, υπάρχουν δύο ειδών συντάξεις, η εθνική και η ανταποδοτική σύνταξη. Η εθνική σύνταξη χρηματοδοτείται ολοκληρωτικά από το κράτος και έχει ως στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας (αναδιανεμητικό σύστημα συνταξιοδότησης), ενώ η ανταποδοτική σύνταξη χρηματοδοτείται από τις εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών και έχει ως στόχο την αναπλήρωση του εισοδήματος (κεφαλαιοποιητικού χαρακτήρα). Μάλιστα η δεύτερη κατηγορία συνταξιοδότησης παρουσιάζει κοινά στοιχεία με την επικουρική σύνταξη.

Ο νόμος του 2016 προβλέπει από την 1.1.2017 την ένταξη του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ στον ΕΦΚΑ, με όλους τους κλάδους που υπάγονται σε αυτόν. Πλέον ο ΕΦΚΑ, θεωρείται ο μόνος φορέας κοινωνικής ασφάλισης και εντάσσονται σε αυτόν ακόμη, οι εξής φορείς: ΕΤΑΠ-ΜΜΕ, ΕΤΑΑ, ΟΑΕΕ, ΟΓΑ, ΝΑΤ συμπεριλαμβανομένων του κεφαλαίου δυτών και του Κεφαλαίου Ανεργίας-Ασθενείας Ναυτικών (ΚΑΑΝ),

ΤΑΥΤΕΚΩ και ΕΤΑΤ. Ακόμη εντάχθηκε στον ΕΦΚΑ το Κέντρο Είσπραξης Ασφαλιστικών Οφειλών (ΚΕΑΟ), το οποίο διατήρησε όμως λογιστική και οικονομική αυτοτέλεια (Ζιώγα 2019:19).

Τελευταίος χρονικά και ιδιαίτερα καθοριστικός νόμος για την λειτουργία της κοινωνικής ασφάλισης στην χώρα αποτελεί ο Ν.4670/2020 σύμφωνα με τον οποίο: «Το Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ) με την επωνυμία Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής ασφάλισης (ΕΦΚΑ) μετονομάζεται από 1.3.2020 σε Ηλεκτρονικό Εθνικό Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης αποκαλούμενο στο εξής «e-ΕΦΚΑ». Στον «e-ΕΦΚΑ» εντάσσεται από 1.3.2020 το Ενιαίο Ταμείο Επικουρικής Ασφάλισης και Εφάπαξ Παροχών (ΕΤΕΑΕΠ). Το ΝΠΔΔ με την επωνυμία ΕΤΕΑΕΠ καταργείται και ο e-ΕΦΚΑ καθίσταται οιονεί καθολικός διάδοχος αυτού. Στον e-ΕΦΚΑ εντάσσεται ο κλάδος επικουρικής ασφάλισης και ο κλάδος εφάπαξ παροχών του ΕΤΕΑΕΠ με πλήρη οικονομική και λογιστική αυτοτέλεια έκαστος» (αιτιολογική έκθεση του Ν.4670/2020).

Έχοντας γίνει μια εκτενής ανάλυση της γένεσης και των σημείων αναφοράς που διαμόρφωσαν το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα, γίνεται μια αναφορά στην τρέχουσα μορφή και δομή του θεσμού. Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα έχει ως στόχο την επίτευξη εθνικής καθολικής προστασίας, στόχος που εξυπηρετείται μέσω της ανάπτυξης τριών επιμέρους συστημάτων: το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης για την προστασία των εργαζόμενων από κινδύνους που μπορεί να οδηγήσουν στη μείωση ή την απώλεια εισοδήματος, το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας για τη φροντίδα των ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης και το εθνικό σύστημα υγείας για την ιατροφαρμακευτική κάλυψη όλων των ατόμων που διαμένουν στη χώρα (Μαλαβάζος κ.ά. 2019:32).

2.3 Σύστημα κοινωνικής ασφάλισης Γερμανίας

Η Γερμανία θεωρείται μια από τις ισχυρότερες οικονομίες τόσο στην Ευρώπη όσο και παγκοσμίως. Το ασφαλιστικό σύστημά που ακολουθεί επομένως, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε θεωρητικό αλλά και πρακτικό επίπεδο. Η Γερμανία υπήρξε από τις πρώτες χώρες που ανέπτυξε ολοκληρωμένα προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης όπως επίσης και η πρώτη χώρα που εφάρμοσε το σύστημα κοινωνικής

ασφάλισης Pay As You Go. Σημαντικός παράγοντας για την καθιέρωση του σύγχρονου συστήματος κοινωνικής ασφάλισης στη χώρα αποτέλεσε η επανένωση της Γερμανίας το 1989 και η δημιουργία ενός ομόσπονδου κράτους (16 κρατίδια), γεγονός που συνέβαλε στην δημιουργία ενός νέου ενιαίου συστήματος σε όλους τους τομείς όπως και στην κοινωνική ασφάλιση.

Το γερμανικό καθεστώς κοινωνικής ασφάλισης ακολουθεί το μοντέλο των τριών πυλώνων. Αρχικά, ο πρώτος πυλώνας έχει τη μορφή κρατικής υποχρεωτικής ασφάλισης (PAYG). Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι αγρότες, ναυτικοί, ελεύθεροι επαγγελματίες, καλλιτέχνες, βιοτέχνες, δημοσιογράφοι κτλ. Στην συνέχεια ο δεύτερος πυλώνας περιλαμβάνει τα επαγγελματικά ταμεία στα οποία εντάσσονται άτομα ομοειδών επαγγελμάτων και τα οποία έχουν ως στόχο την ενίσχυση των ποσοστών αναπλήρωσης. Τέλος, ο τρίτος πυλώνας αφορά τις ατομικές ιδιωτικές συντάξεις, οι οποίες προσφέρουν μεγαλύτερο ποσοστό αναπλήρωσης συγκριτικά με τους δύο πρώτους πυλώνες (Τσιαμάντα 2014:55).

Σημαντική μεταρρύθμιση για την κοινωνική ασφάλιση στη χώρα θεωρείται εκείνη που έγινε το 2001, στην οποία η ομοσπονδιακή κυβέρνηση επιχείρησε να περιορίσει τον πρώτο πυλώνα συνταξιοδότησης (PAYG, κάλυπτε το 80% των συντάξεων) και να ενισχύσει τον δεύτερο (επαγγελματικές συντάξεις, κάλυπταν το 10% των συντάξεων) και τρίτο πυλώνα (ατομικές ιδιωτικές συντάξεις, κάλυπταν το 10% των συντάξεων). Σκοπός της μεταρρύθμισης ήταν η μείωση των παροχών της κρατικής συνταξιοδότησης, προκειμένου να μειωθεί το ποσοστό των ασφαλισμένων στον πρώτο πυλώνα και να μεταφερθεί στους άλλους δύο πυλώνες συνταξιοδότησης, γεγονός που φανέρωνε μια τάση ιδιωτικοποίησης του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Η ασφάλιση ωστόσο στον δεύτερο και τρίτο πυλώνα δεν ήταν υποχρεωτική, ενισχυόταν παρόλα αυτά με κρατικές επιχορηγήσεις μέσω επιδοτήσεων και φοροαπαλλαγών (Busemeyer 2005:7).

Τα επόμενα χρόνια ακολούθησαν νέες μεταρρυθμίσεις προκειμένου να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα του συστήματος. Μεταξύ άλλων παρατηρήθηκε η αύξηση της έμμεσης φορολογίας (ΦΠΑ) για την καλύτερη χρηματοδότηση του συστήματος, όπως επίσης και της άμεσης φορολογίας (οικο-φόρος), προκειμένου να αυξηθεί η κρατική συμμετοχή στην κοινωνική ασφάλιση. Σημειώθηκαν επίσης μεταρρυθμίσεις

αναφορικά με την ηλικία συνταξιοδότησης και τέλος αναφορικά με τα ποσοστά αναπλήρωσης (ελαφριά μείωση).

Σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, λόγω των δημογραφικών αλλαγών που έχουν συντελεστεί τα τελευταία χρόνια στην Γερμανία, έχει αυξηθεί το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης. Για άτομα που έχουν γεννηθεί μεταξύ της 1^{ης} Ιανουαρίου του 1947 και 31^{ης} Δεκεμβρίου του 1958, το προηγούμενο όριο συνταξιοδότησης από τα 65 χρόνια αυξάνεται κατά ένα μήνα για κάθε έτος. Για τους ασφαλισμένους που γεννήθηκαν μεταξύ του 1959 και του 1963, το προηγούμενο όριο συνταξιοδότησης (65χρόνια) αυξάνεται κατά δύο μήνες για κάθε έτος. Τέλος για όσους ασφαλισμένους γεννήθηκαν από την 1^η Ιανουαρίου του 1964 και έπειτα, προβλέπεται η αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης στα 67έτη.

Υπάρχει το ενδεχόμενο της πρόωρης συνταξιοδότησης εφόσον ο ασφαλισμένος από την ηλικία των 63ετών έχει ολοκληρώσει 35χρόνια ασφάλισης. Στην περίπτωση αυτή, λόγω της πρόωρης συνταξιοδότησης ο συντάξιμος μισθός για κάθε μήνα θα μειώνεται κατά 0,3% (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019:Γερμανία).

Αναφορικά με την κοινωνική προστασία καλύπτονται παροχές μητρότητας, πατρότητας, ασθένειας, αναπηρίας, εργατικών ατυχημάτων και επαγγελματικών ασθενειών, γήρατος, ανεργίας και τέλος κοινωνικής πρόνοιας μέσω συστήματος ελάχιστα εγγυημένων πόρων (Ζιώγα 2019:23).

2.4 Σύστημα κοινωνικής ασφάλισης Ιρλανδίας

Η Ιρλανδία υπήρξε μια χώρα η οποία βρέθηκε σε δυσμενή οικονομική θέση κατά την περίοδο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2009 και αναγκαστικά εφάρμοσε μέτρα λιτότητας, υπό την επίβλεψη των διεθνών δανειστών, με σκοπό την οικονομική της ανάκαμψη. Το γεγονός αυτό, όπως επίσης και η ταχεία «ανάρρωση» της με την επίτευξη ισοσκελισμένου προϋπολογισμού σε διάστημα λίγων μόλις ετών, δημιουργεί ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την οργάνωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης στη χώρα, τομέας που αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι των δημοσίων δαπανών.

Στην Ιρλανδία φαίνεται να υπάρχουν τρεις μεγάλες κατηγορίες συνταξιοδοτικών συστημάτων, οι οποίες χωρίζονται σε υποκατηγορίες. Πρόκειται για το κρατικό

σύστημα συνταξιοδότησης στο οποίο περιλαμβάνονται οι εργαζόμενοι του ιδιωτικού τομέα. Έπειτα ακολουθεί το συνταξιοδοτικό σύστημα για τους εργαζόμενους του δημοσίου. Τέλος, υπάρχει ο τομέας των ιδιωτικών συντάξεων (ΟΟΣΑ, 2014: Ιρλανδία).

Στην Ιρλανδία υπάρχει το δημόσιο σύστημα συνταξιοδότησης το οποίο είναι υποχρεωτικό για όλους τους εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα. Η σύνταξη αυτή μπορεί να εξισορροπηθεί με εκούσιες ιδιωτικές συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις. Το δημόσιο συνταξιοδοτικό σύστημα προσφέρει δύο ειδών οφέλη 1) από τη μια τη συμβαλλόμενη κρατική σύνταξη, για όσους συνταξιούχους πληρούν τις προϋποθέσεις καταβολής εισφορών και 2) τη μη συμβαλλόμενη κρατική σύνταξη, για όσους δεν έχουν καταβάλει αρκετές ή και καθόλου εισφορές, η οποία παρέχεται ύστερα από έλεγχο μέσω των αιτούντων. Η συμβαλλόμενη κρατική σύνταξη καταβάλλεται από την ηλικία των 66 ετών. Ωστόσο, εργαζόμενοι που έχουν ολοκληρώσει τις προαπαιτούμενες εισφορές μπορούν να συνταξιοδοτηθούν στην ηλικία των 65ετών. Στην περίπτωση αυτή δέχονται μια μεταβατική σύνταξη που διαρκεί ένα έτος και προϋποθέτει τη λήξη εργασίας από την πλευρά του ασφαλισμένου. Όταν ο ασφαλισμένος φτάσει την ηλικία των 66 ετών, λαμβάνει τη συμβαλλόμενη σύνταξη. Όσοι δέχονται αυτού του είδους τη σύνταξη μπορούν να συνεχίσουν να εργάζονται. Η μη συμβαλλόμενη σύνταξη το 2014 καταργείται. Σύμφωνα με έκθεση του ΟΟΣΑ το έτος 2014, προβλέφθηκε πως εν έτη 2021 το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης θα αυξηθεί στα 67 έτη ενώ προγραμματίζεται να αυξηθεί στα 68 έτη το 2028 (ΟΟΣΑ, 2014: Ιρλανδία).

Όλοι οι παραλήπτες των συνταξιοδοτικών προνομίων και ορισμένες άλλες ομάδες ανθρώπων δικαιούνται το πακέτο οικιακών παροχών που περιλαμβάνει επίδομα ηλεκτρισμού και τηλεφωνίας όπως επίσης και άδεια τηλεοπτική. Για ορισμένα μέρη του πακέτου γίνεται έλεγχος μέσω για τα άτομα ηλικίας μεταξύ 65-69 ετών. Από την ηλικία των 70 ετών όλοι οι άνθρωποι δικαιούνται το πακέτο ανεξαρτήτως εισοδήματος.

Το 2013 πραγματοποιήθηκε σημαντική μείωση στη χορήγηση του πακέτου οικιακών προνομίων. Σύμφωνα με εκτιμήσεις που περιλαμβάνονται στο δελτίο δαπανών του 2013, οι περικοπές στο επίδομα τηλεφωνίας και ηλεκτρισμού βοήθησαν στην αποταμίευση 81 εκατομμυρίων ευρώ για το εν λόγω έτος.

Το κοινωνικό ασφαλιστικό σύστημα ασφαλίζει σχεδόν όλους τους εργαζόμενους στην Ιρλανδία απέναντι σε κινδύνους γήρατος, ασθένειας, μητρότητας και ανεργίας. Το σύστημα που ακολουθείται για τις κρατικές συντάξεις είναι το αναδιανεμητικό, γνωστό και ως Pay as You Go (PAYG) και οι συντάξεις καταβάλλονται από τις εισφορές των εργαζομένων, των εργοδοτών και των αυτοαπασχολούμενων, με μια επιχορήγηση του δημοσίου ταμείου το οποίο καλύπτει πιθανά ελλείμματα των ταμείων. Ο βασικός δείκτης εισφορών ήταν το 2014 14,75%, εκ του οποίου το 10,75% καταβαλλόταν από τους εργοδότες και το 4% από τους εργαζόμενους. Η μη συμβαλλόμενη κρατική σύνταξη χρηματοδοτούνταν από τη γενική φορολογία και καταβάλλονταν ανάλογα με τις ανάγκες (ΟΟΣΑ, 2014: Ιρλανδία).

Μια σημαντική μεταρρύθμιση αναφορικά με το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης της Ιρλανδίας είναι η ίδρυση ενός Εθνικού Ταμείου Συντάξεων (National Pensions Reserve Fund), η οποία έγινε το 2001, προκειμένου να καλυφθεί όσο το δυνατόν περισσότερο το κόστος των συντάξεων στη χώρα αναφορικά με το πρόγραμμα κοινωνικής πρόνοιας και τον δημόσιο τομέα, από το 2025 και μετά. Σκοπός της δημιουργίας του ταμείου αυτού ήταν να προστατεύσουν τη χρηματοδότηση του συστήματος από την γήρανση του πληθυσμού. Το ταμείο ελέγχεται και διαχειρίζεται από την Επιτροπή του Εθνικού Ταμείου Συντάξεων (National Pensions Reserve Fund Commission). Η επιχείρηση αυτή εκτελεί τις λειτουργίες της μέσα από τον Εθνικό Οργανισμό Διαχείρισης του Ταμείου (National Treasury Management Agency), που αποτελεί και τον «Διευθυντή» του ταμείου.

Υπάρχουν τριών ειδών ιδιωτικές συντάξεις στην Ιρλανδία. Αρχικά υπάρχουν τα Επαγγελματικά Συνταξιοδοτικά Ταμεία (Occupational Pension Schemes), έπειτα οι Προσωπικοί Αποταμειωτικοί Λογαριασμοί (Personal Retirement Savings Accounts) και τέλος τα Συμβόλαια Προσόδων Συνταξιοδότησης (Retirement Annuity Contracts).

Αναφορικά με τα Επαγγελματικά Συνταξιοδοτικά Συστήματα., οργανώνονται από τους εργοδότες. Μπορούν να καθιερωθούν ως προγράμματα καθορισμένων παροχών όπου ο εργοδότης εξασφαλίζει στους εργαζόμενους ένα συγκεκριμένο ποσοστό των προηγούμενων αποδοχών όταν συνταξιοδοτηθούν ή σαν προγράμματα καθορισμένων εισφορών, όπου οι εργαζόμενοι θα λάβουν παροχές σε συνδυασμό με τις εισφορές

που κατέβαλαν οι ίδιοι ή οι εργοδότες εκ μέρους τους, συν τους τόκους και το κεφαλαιακό κέρδος λόγω της επένδυσης αυτών των εισφορών.

Οι προσωπικοί αποταμιευτικοί λογαριασμοί και τα συμβόλαια προσόδων συνταξιοδότησης είναι συστήματα ατομικής αποταμίευσης. Οι εισφορές σε αυτά τα συνταξιοδοτικά αποταμιευτικά συστήματα είναι γενικά ατομικές αν και ο εργοδότης μπορεί επίσης να συνεισφέρει.

Οι προσωπικοί αποταμιευτικοί λογαριασμοί καθιερώθηκαν από το 2002 προκειμένου να ενισχυθεί η ιδιωτική συνταξιοδοτική κάλυψη και στόχευε σε άτομα που δεν καλύπτονταν από υπάρχοντα συστήματα, είτε λόγω επιλογής είτε λόγω αποκλεισμού από αυτά. Τα συστήματα αυτά παρέχονται από πάροχους χρηματοοικονομικών υπηρεσιών όπως ασφαλιστικές εταιρείες και τράπεζες.

Όσοι έχουν εισόδημα μπορούν να εισφέρουν στο συμβόλαιο προσόδων συνταξιοδότησης, εκτός από εκείνους που είναι εγγεγραμμένοι σε εταιρικό συνταξιοδοτικό σύστημα. Στο σύστημα αυτό μπορούν να εισφέρουν και εργοδότες. Οι παροχές καταβάλλονται οποιαδήποτε στιγμή μετά τα 60 και πριν τα 75 έτη. Η συνταξιοδότηση δεν αποτελεί προϋπόθεση για την λήψη των παροχών (ΟΟΣΑ, 2014: Ιρλανδία).

Ως τελευταίο κομμάτι παρουσιάζονται τα τρία βασικά είδη συντάξεων δημοσίου τομέα τα οποία είναι α) οι συντάξεις που χρηματοδοτούνται κατευθείαν από το δημόσιο ταμείο, β) οι συντάξεις που χρηματοδοτούνται από τις τοπικές αρχές μέσω του Ταμείου Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Local Government Fund) και γ) τις εμπορικές κρατικές εταιρείες οι οποίες συνήθως διαμορφώνουν δικά τους συνταξιοδοτικά ταμεία. Σχεδόν όλα τα συστήματα στις πρώτες δύο κατηγορίες είναι αναδιανεμητικά (PAYG), ενώ πρακτικά όλα τα συστήματα στην τρίτη κατηγορία είναι χρηματοδοτούμενα. Για το προσωπικό που προσλήφθηκε πριν το 2013 δεν υπάρχει ένα ενιαίο σύστημα στην πρώτη κατηγορία, όμως για κάθε κομμάτι της κατηγορίας (π.χ. αστικές υπηρεσίες, υπηρεσίες υγείας, νομικές υπηρεσίες και υπηρεσίες ασφάλειας) υπάρχει και το ανάλογο σύστημα. Την ευθύνη για την πολιτική αλλά και τη χρηματοδότηση των συντάξεων των δημοσίων υπηρεσιών έχει το Τμήμα Δημοσίων Δαπανών και Μεταρρυθμίσεων (Department of Public Expenditure and Reform).

Οι ηλικίες συνταξιοδότησης διαφέρουν μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών δημοσίων υπαλλήλων. Παρομοίως, διαφορετικές κατηγορίες δημοσίων υπαλλήλων πληρώνουν και διαφορετικές κοινωνικές εισφορές.

Τέλος γίνεται μια τελική αναφορά σε μια σημαντική μεταρρύθμιση που συνέβη το 2010. Με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Ιρλανδία, κρίθηκε απαραίτητο, στο πλαίσιο της εφαρμογής μέτρων λιτότητας, να μειωθούν οι κοινωνικές δαπάνες προκειμένου να αυξηθούν τα δημοσιονομικά έσοδα της χώρας και να μπορέσει σε συνδυασμό με τις διεθνείς πιστώσεις και την ανάπτυξη της παραγωγής να ανακάμψει οικονομικά. Ο στόχος αυτός επετεύχθη με το Μέτρο Οικονομικής Εταιρικής Ανάγκης στην Πράξη Δημοσίου Συμφέροντος, δράση που λειτούργησε από τον Ιανουάριο του 2011. Πρόκειται για μια εφάπαξ μείωση των συντάξεων των δημοσίων υπηρεσιών και αναφερόταν σε όλους τους τομείς του δημοσίου τομέα. Ωστόσο εφαρμόστηκε στους εργαζόμενους που διέθεταν μεγαλύτερο ετήσιο εισόδημα από 12.000 ευρώ το χρόνο. Προβλέπονταν μειώσεις των συντάξεων κατά 4% και το γεγονός αυτό είχε ως σκοπό να μειώσει τις δαπάνες για τις συντάξεις προκειμένου να μπορέσει η κυβέρνηση να αποταμιεύσει έως και 100 εκατομμύρια ευρώ το χρόνο (ΟΟΣΑ,2014: Ιρλανδία).

2.5 Σύστημα κοινωνικής ασφάλισης Δανίας

Η Δανία είναι μια χώρα που χαρακτηρίζεται για τις υψηλές κοινωνικές παροχές όπως και όλες οι χώρες που ανήκουν στο Σκανδιναβικό μοντέλο κράτους πρόνοιας. Οι κάτοικοι της χώρας έχουν άμεση πρόσβαση στις υπηρεσίες κοινωνικής ασφάλειας με ένα σημαντικό αριθμό υπηρεσιών να παρέχεται δωρεάν σε αυτούς προσφέροντας ένα υψηλό βαθμό κοινωνικής προστασίας σε όλους τους πολίτες. Σε οικονομικό επίπεδο, η Δανία θεωρείται μια ανεπτυγμένη χώρα η οποία πραγματοποιεί σημαντικές εξαγωγές σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες αλλά και στις ΗΠΑ (8% των εξαγωγών). Ένα τελευταίο στοιχείο που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, προτού γίνει η ανάλυση για το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης της χώρας, είναι το χαμηλό ποσοστό ανεργίας της χώρας, το οποίο βάσει των δεδομένων της Eurostat, βρίσκεται το 2019 στο 5%.

Στη Δανία υπάρχει το δημόσιο συνταξιοδοτικό σύστημα που περιλαμβάνει μια βασική σύνταξη και μια συμπληρωματική σύνταξη η οποία καταβάλλεται στους

οικονομικά μειονεκτούντες συνταξιούχους, ύστερα από έλεγχο μέσων. Έπειτα υπάρχουν και τα επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα τα οποία καλύπτουν περίπου το 90% του εργατικού δυναμικού.

Το δημόσιο συνταξιοδοτικό σύστημα καλύπτει ολόκληρο τον πληθυσμό της Δανίας. Το δικαίωμα στη σύνταξη αποκτάται βάσει της διάρκειας παραμονής των πολιτών στην Δανία και επομένως δεν εξαρτάται από την πληρωμή των εισφορών. Η ηλικία συνταξιοδότησης για τη δημόσια σύνταξη είναι τα 65 έτη, όμως προβλέπεται να αυξηθούν στα 67 έτη έως το 2022 και τα 68 έτη έως το 2030, αύξηση που συμβαδίζει και με την αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης. Για την καταβολή της δημόσιας σύνταξης προϋποτίθεται η παραμονή στη χώρα για τουλάχιστον 40 χρόνια. Για μικρότερες περιόδους διαμονής στη χώρα προβλέπονται και ανάλογες παροχές. Οι συνταξιούχοι που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες λαμβάνουν επίσης ένα συμπληρωματικό συνταξιοδοτικό προνόμιο, ένα προσωπικό επίδομα και επίδομα υγείας (ΟΟΣΑ, 2018: Δανία).

Αναφορικά με τη βασική σύνταξη το βασικό ποσοστό είναι 74.844 κορόνες το χρόνο (10.064,69 ευρώ). Ταυτόχρονα διεξάγεται ένα ατομικό τεστ αποδοχών στο οποίο αν αποδειχθεί πως το εισόδημα κάποιου ασφαλισμένου ξεπερνά τις 322.500 κορόνες το χρόνο (43.368,37 ευρώ) τότε μειώνεται η βασική σύνταξη.

Το συμπλήρωμα που καταβάλλεται στους οικονομικά μειονεκτούντες πολίτες είναι 80.736 κορόνες το χρόνο (10.857 ευρώ) για ανύπαντρους συνταξιούχους και 39.996 κορόνες (5.378,48 ευρώ) για άτομα που είναι παντρεμένα ή συγκατοικούν. Στο συμπλήρωμα της δημόσιας σύνταξης εξετάζεται αν οι συνταξιούχοι έχουν κάποια άλλη πηγή εισοδήματος, ακόμα και αν πρόκειται για επαγγελματικές συντάξεις και προβαίνουν, αν ξεπερνά το εισόδημα αυτό ένα όριο των 71.200 κορόνων (9574,66 ευρώ), σε μειώσεις του συμπληρώματος, που διαφέρουν ανάλογα με την οικογενειακή κατάσταση των συνταξιούχων.

Τα επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα είναι πλήρως χρηματοδοτούμενα προγράμματα καθορισμένων εισφορών τα οποία έχουν συμφωνηθεί μεταξύ των κοινωνικών εταίρων μέσω συλλογικών συμβάσεων. Περίπου 85% του απασχολούμενου εργατικού δυναμικού καλύπτεται από τέτοια συστήματα. Το πλαίσιο κάλυψης αυξήθηκε από τα μέσα του 1980 έως το 85% που καλύπτεται τη σημερινή εποχή, λόγω της δημιουργίας νέων συστημάτων που καλύπτουν τον

εργατικό πληθυσμό. Σε αυτόν τον τομέα συνταξιοδότησης οι συντάξεις διαμορφώνονται βάσει των εισφορών που καταθέτουν οι εργαζόμενοι (what you give is what you get). Λειτουργεί δηλαδή στη βάση ότι όσο περισσότερα χρόνια εργάζεται ο ασφαλισμένος τόσο περισσότερες εισφορές καταβάλλει, επομένως αυξάνεται και το μέγεθος των παροχών που δέχεται στη συνταξιοδότηση (ΟΟΣΑ, 2018: Δανία).

Το Εθνικό Σύστημα Υγείας της Δανίας (ΕΣΥ) το οποίο δραστηριοποιείται από το έτος ίδρυσης του το 1973, περιλαμβάνει πρωτοβάθμια περίθαλψη (γενικοί ιατροί, οδοντίατροι και νοσηλευτές) όπως επίσης δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια. Ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού καλύπτεται από ιδιωτική ασφάλιση. Η χρηματοδότηση του συστήματος υγείας της χώρας γίνεται από τη φορολογία.

Στο σύστημα κοινωνικής προστασίας της χώρας προβλέπονται παροχές που αφορούν την οικογένεια, τη μητρότητα, τα παιδιά όπως επίσης και παροχές δημόσιας περίθαλψης, ασθένειας, κατ' οίκον φροντίδας, παροχές εργατικών ατυχημάτων και επαγγελματικών ασθενειών, αποζημίωση για μόνιμο τραυματισμό, συντάξεις αναπηρίας, γήρατος και επιζώντων (Ζιώγα 2019:24).

Ύστερα από την εκτενή ανάλυση για το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης στην Δανία διαφαίνεται πως πρόκειται για ένα δίκαιο σύστημα, που εστιάζει στο άτομο και εξασφαλίζει υψηλό βαθμό παροχών. Το σύστημα σε ένα σημαντικό βαθμό χρηματοδοτείται από την κρατική φορολογία και ικανοποιεί τους σκοπούς του μέσα από υψηλή φορολογία αλλά και προσπάθεια για όσο το δυνατόν μεγαλύτερα ποσοστά απασχόλησης. Πέραν όμως της δυνατής παρουσίας του δημοσίου τομέα, παρατηρείται και ένας ισχυρός ρόλος από την πλευρά του ιδιωτικού τομέα. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι οι επαγγελματικές συντάξεις είναι κατά βάση υποχρεωτικές και καλύπτουν μάλιστα ένα αξιοσημείωτο κομμάτι του πληθυσμού.

Κεφάλαιο Τρίτο

Ανάλυση δεδομένων

3.1 Μετανάστευση και κοινωνική ασφάλιση

Σε όρους δημογραφίας, ο τρόπος με τον οποίο εντοπίζονται οι διαφοροποιήσεις που αφορούν έναν οποιοδήποτε πληθυσμό είναι η *κατά ηλικία δομή* του πληθυσμού. Χρησιμοποιούνται δηλαδή δείκτες, οι οποίοι αναφέρονται σε τρεις ηλικιακές κατηγορίες του πληθυσμού, τους νέους που είναι άτομα ηλικίας 0-14 ετών, τα άτομα των ώριμων ηλικιών ή διαφορετικά τα άτομα σε ηλικία εργασίας, πληθυσμό που καλύπτουν οι ηλικίες 15-64 ετών και τέλος τους ηλικιωμένους οι οποίοι βρίσκονται σε ηλικία 65 και άνω ετών (Μπάγκαβος 2003:100).

Η ηλικιακή ομάδα των νέων όπως και η ομάδα των ηλικιωμένων ατόμων εξαρτώνται ουσιαστικά από την ομάδα των ατόμων σε εργάσιμη ηλικία, γεγονός που εκφράζεται ποσοτικά με τον όρο *δημογραφική εξάρτηση*. Πρόκειται για την αριθμητική σχέση που συνδέει τα άτομα σε ηλικία εργασίας με τον αριθμό των νέων και ηλικιωμένων ατόμων, τις δύο δηλαδή ομάδες που απέχουν από την παραγωγική διαδικασία. Η αριθμητική αυτή σχέση προκύπτει μέσα από το δείκτη δημογραφικής εξάρτησης, δηλαδή το λόγο των ατόμων ηλικίας 0-14 ετών και 65 και άνω ετών προς τα άτομα ηλικίας 15-64 ετών (Μπάγκαβος 2003:101).

Αυτή η σχέση έχει αλλάξει κατά πολύ τις τελευταίες δεκαετίες τόσο για τους νέους όσο και τους ηλικιωμένους. Στην Ελλάδα παραδείγματος χάριν, ενώ παλαιότερα σε έναν ηλικιωμένο αντιστοιχούσαν εννέα άτομα που συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία, πλέον τα εννέα αυτά άτομα έχουν μειωθεί σε λιγότερα από τέσσερα. Παρατηρείται επομένως μια τάση *δημογραφικής γήρανσης του πληθυσμού*. Το γεγονός αυτό οφείλεται σε διάφορα γεγονότα που συνέβησαν τις τελευταίες δεκαετίες.

Αρχικά ένας σημαντικός παράγοντας που οδήγησε στην αύξηση της δημογραφικής γήρανσης είναι το φαινόμενο *baby boom*, το οποίο εμφανίστηκε μεταπολεμικά από το 1945 έως το 1965. Κατά τη διάρκεια αυτού του φαινομένου παρατηρείται μια περίοδος ραγδαίας αύξησης της γονιμότητας στο σύνολο των χωρών. Παρόλα αυτά, το φαινόμενο εκδηλώθηκε με διαφορετικό τρόπο στις τέσσερις χώρες ενδιαφέροντος. Δηλαδή, στη Γερμανία αυξήθηκε η γονιμότητα και στις δύο δεκαετίες. Στην Ελλάδα παρατηρήθηκε μια αύξηση η οποία όμως δε συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια του

φαινομένου. Έπειτα στη Δανία, το φαινόμενο δε φάνηκε να αγγίζει τόσο τη χώρα, καθώς παρατηρήθηκε μια σταθερή γονιμότητα σε όλη διάρκεια της περιόδου. Τέλος στην Ιρλανδία παρουσιάστηκε το ακριβώς αντίθετο φαινόμενο, καθώς από το 1945 έως και το 1965 παρατηρήθηκε συνεχής μείωση της γονιμότητας (Μπάγκαβος 2003:108).

Το φαινόμενο αυτό ακολούθησε μια περίοδος ραγδαίας μείωσης της γονιμότητας, η οποία χαρακτηρίστηκε ως baby bust. Όπως και με το baby boom, έτσι και σε αυτή την περίπτωση το φαινόμενο εκδηλώθηκε με διαφορετικό τρόπο στις χώρες ενδιαφέροντος. Στη Δανία, φάνηκε να ανακτώνται τα επίπεδα γονιμότητας καταλήγοντας να έχουν από τους υψηλότερους δείκτες γονιμότητας στην Ευρώπη. Στη Γερμανία από την άλλη, παρατηρήθηκε μια μείωση των επιπέδων γονιμότητας, ενώ σε χώρες όπως η Ελλάδα, παρουσιάστηκε απότομη μείωση και με σχετική καθυστέρηση συγκριτικά με την υπόλοιπη Ευρώπη (Μπάγκαβος 2003: 109).

Ένας δεύτερος παράγοντας που συνέβαλε στην αύξηση της δημογραφικής γήρανσης είναι και η ενεργότερη είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας, όπως και η αύξηση του επιπέδου εκπαίδευσης τους, γεγονός που οδήγησε και στη μείωση της γονιμότητας τις τελευταίες δεκαετίες. Τέλος, καθοριστικός παράγοντας χαρακτηρίζεται και η αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης του πληθυσμού.

Η αύξηση της δημογραφικής γήρανσης οδηγεί στην αύξηση του δείκτη δημογραφικής εξάρτησης, γεγονός που έχει άμεση επίπτωση και στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης των χωρών. Ειδικότερα, οι επιπτώσεις αυτού του φαινομένου φανερώνονται πιο άμεσα στα αναδιανεμητικά συστήματα, όπου οι νυν εργαζόμενοι χρηματοδοτούν τις συντάξεις των νυν συνταξιούχων. Τα τελευταία χρόνια μειώνεται ο αριθμός των εργαζομένων που καλύπτουν τις συντάξεις των συνταξιούχων, οι οποίοι εν αντιθέσει αυξάνονται. Αυτή η εξέλιξη δημιουργεί ένα αδιέξοδο το οποίο χρήζει άμεσης λύσης.

Το κενό αυτό που δημιουργείται έρχεται να καλύψει κατά ένα ποσοστό η *μετανάστευση*. Μάλιστα, σε ορισμένες χώρες της ΕΕ (Γερμανία, Ελλάδα) θα είχε ήδη μειωθεί ο πληθυσμός αν δεν είχαν σημειωθεί κατά τις προηγούμενες δεκαετίες υψηλά ποσοστά μετανάστευσης. Ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες επομένως, η σημασία της αυξάνεται όλο και περισσότερο καθώς σε πολλές περιπτώσεις ευρωπαϊκών χωρών, ο

πληθυσμός αυξάνει αποκλειστικά από τη θετική καθαρή μετανάστευση². Ωστόσο η μετανάστευση ως φαινόμενο αποτελεί μια πρόσκαιρη λύση στο δημογραφικό ζήτημα της αύξησης του γηράσκοντος πληθυσμού, καθώς επιβραδύνει όμως δε μπορεί να εξαλείψει το υφιστάμενο πρόβλημα. Δηλαδή προκειμένου να διατηρηθεί μελλοντικά το μέγεθος του πληθυσμού σε ηλικία εργασίας, απαιτείται συνεχής και σταδιακά επιταχυνόμενη μετανάστευση.

Δεν υπάρχει ένας ενιαίος διεθνής ορισμός για τη μετανάστευση, ωστόσο παρατίθενται τρεις έννοιες ενδεικτικά για την γενική κατανόηση του όρου.

Σύμφωνα με την Έγχαρη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες (UNHCR) ο όρος «μετανάστης χρησιμοποιείται για να ορίσει τους ανθρώπους που μετακινούνται εκούσια, συνήθως πέρα από τα διεθνή σύνορα για να έρθουν σε επαφή με συγγενείς που ζουν ήδη στο εξωτερικό, για λόγους βιοποριστικούς ή για ένα εύρος άλλων λόγων».

Σύμφωνα με τον Λόη Λαμπριανίδη στο βιβλίο του «Οικονομική Γεωγραφία» ορίζει ως μετανάστευση «την αλλαγή κατοικίας για σημαντικό χρονικό διάστημα δηλαδή τη μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης».

Τέλος σύμφωνα με έκθεση του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου για την μετανάστευση σε γενικές γραμμές «ως μετανάστευση ορίζεται η μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου, μιας ομάδας ή ενός κοινωνικού συνόλου. Η μετανάστευση επομένως ως φαινόμενο, σχετίζεται άμεσα με τη μετακίνηση μεμονωμένων ατόμων ή μεγάλων ομάδων πληθυσμού τόσο στο εσωτερικό όσο και μεταξύ κρατών λόγω κοινωνικών μεταβολών, οικονομικών και πολιτικών κρίσεων, επαναστάσεων και πολέμων, της ασύμμετρης κατανομής του παγκόσμιου πλούτου μεταξύ αναπτυσσόμενων και ανεπτυγμένων χωρών, της παγκόσμιας απορρύθμισης της αγοράς εργασίας και των ανθρώπινων καταστροφών».

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί, θα παρατεθούν σε πρώτη φάση αναλυτικά τα ποσοτικά δεδομένα των τεσσάρων χωρών ενδιαφέροντος, όπως αυτά υπολογίζονται από τη Eurostat και θα εξεταστεί η πορεία του δείκτη δημογραφικής εξάρτησης ανά τα χρόνια αλλά και η στιγμιαία αναπλήρωση, η σύνδεση δηλαδή της οικονομικής κατάστασης των συνταξιούχων ή διαφορετικά του βιοτικού τους επιπέδου, με το

² Οι εισροές είναι δηλαδή περισσότερες από τις εκροές.

αντίστοιχο επίπεδο των εργαζομένων της ίδιας περιόδου. Στη συνέχεια θα εξεταστεί μέσα από τα αποτελέσματα των προβολών του πληθυσμού των χωρών ενδιαφέροντος, ύστερα από επεξεργασία της Eurostat, πως θα επηρεάζει η ύπαρξη μετανάστευσης τον δείκτη δημογραφικής εξάρτησης αλλά και τη στιγμιαία αναπλήρωση της κάθε χώρας ενδιαφέροντος στο μέλλον, όπως επίσης αντίστοιχα πως θα επηρεάζει τους τομείς αυτούς η απουσία μεταναστευτικών ροών.

Στο πρώτο στάδιο της ανάλυσης επιχειρείται μια ανάλυση αναφορικά με την εξέλιξη του δείκτη δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων αλλά και της στιγμιαίας αναπλήρωσης σε όλες τις χώρες ενδιαφέροντος, της σχέσης δηλαδή του επιπέδου διαβίωσης των συνταξιούχων σε σύγκριση με το αντίστοιχο επίπεδο των νυν εργαζόμενων, το οποίο αποτελεί και το βασικό ερευνητικό ερώτημα του πρώτου μέρους της παρούσας ανάλυσης. Η απόσπαση των δεδομένων αυτών των εννοιών γίνεται μέσα από την εξής εξίσωση: $\beta = (\alpha * \varphi) / \Delta$. Το β χαρακτηρίζεται ως η στιγμιαία αναπλήρωση η οποία ισούται με το ποσοστό απασχόλησης (α) επί ένα σταθερό ποσοστό εισφοράς (φ) προς το δείκτη δημογραφικής εξάρτησης (Δ). Τα δεδομένα αυτά εξετάζονται για τις τέσσερις ευρωπαϊκές χώρες, Ελλάδα, Ιρλανδία, Γερμανία και Δανία, σε ένα εύρος ετών από το 1995 έως και το 2019.

3.2 Στιγμιαία αναπλήρωση 1995-2019

Στην Ελλάδα το 1995 από όπου ξεκινά η έρευνα, σημειώνεται ένας δείκτης απασχόλησης 55%, ποσό που ενώ αυξάνεται σταδιακά, το 2009 με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης μειώνεται αισθητά, με αποτέλεσμα το 2019 να επανέρχεται στο ίδιο ακριβώς επίπεδο από όπου ξεκίνησε (56%). Επομένως ο δείκτης απασχόλησης συρρικνώνεται ανά τα χρόνια χωρίς κάποια ένδειξη βελτίωσης. Το ποσοστό εισφοράς παρουσιάζεται στα δεδομένα σταθερό στο 24% (Διάγραμμα 1). Έπειτα, ο δείκτης δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων, η σχέση δηλαδή του πληθυσμού άνω των 65 ετών προς τα παραγωγικά μέλη της κοινωνίας σε ηλικία 15-64 ετών, φαίνεται να αυξάνεται σταδιακά από το 1999 (0,25) και καταλήγει το 2019 να έχει αυξηθεί κατά δέκα μονάδες, γεγονός που, μεταξύ άλλων, περιορίζει σημαντικά τη δυνατότητα ανάπτυξης της χώρας (Διάγραμμα 2) (Βιλιάρδος, 2017). Μέσα από αυτά τα δεδομένα προκύπτει η στιγμιαία αναπλήρωση, η σχέση δηλαδή του βιοτικού επιπέδου των ηλικιωμένων συγκριτικά με αυτό των απασχολούμενων της κοινωνίας. Το επίπεδο

αυτό διαβίωσης των ηλικιωμένων βρισκόταν αρχικά στο 57,6% του αντίστοιχου βιοτικού επιπέδου των εργαζόμενων. Το ποσό αυτό όντας ήδη χαμηλό, άρχισε να συρρικνώνεται, ιδιαίτερα μετά το 2009, με μόνη ένδειξη βελτίωσης τα τελευταία τρία έτη. Ωστόσο, ακόμα και αυτή η βελτίωση, με τελικό σχετικό επίπεδο διαβίωσης να είναι το 39,1%, υποδηλώνει πως οι συνθήκες διαβίωσης των ηλικιωμένων ατόμων υστερούν σημαντικά σε σύγκριση με αυτές των εργαζόμενων (Διάγραμμα 3). Αν διατηρηθεί το χαμηλό αυτό ποσοστό μακροπρόθεσμα, θα αποτελέσει πρόβλημα των νυν εργαζόμενων και κατά επέκταση ολόκληρης της κοινωνίας.

Ως δεύτερη παρουσιάζεται η ανάλυση των δεδομένων της Ιρλανδίας, λόγω της κοινής πορείας που ακολούθησε, κατά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης, με την Ελλάδα. Στην Ιρλανδία τα δεδομένα διαφέρουν. Αρχικά, ο δείκτης απασχόλησης της χώρας ενώ ξεκινά στα ίδια επίπεδα με τον αντίστοιχο δείκτη της Ελλάδας (54%), αυξάνεται σημαντικά έως το 2008, στη συνέχεια συρρικνώνεται λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, όμως από το 2015, μια χρονιά που η χώρα αρχίζει να ορθοποδεί οικονομικά, αυξάνεται σημαντικά, αγγίζοντας το 70% το 2019 (Διάγραμμα 1). Το ποσοστό εισφοράς και σε αυτή την περίπτωση μένει σταθερό στο 24%. Στη συνέχεια, ο δείκτης δημογραφικής εξάρτησης ξεκινά στο επίπεδο του 0,18, όμως αυξάνεται σταδιακά με την πάροδο του χρόνου και καταλήγει το 2019 να βρίσκεται στο 0,22 (Διάγραμμα 2). Πρόκειται για μια αύξηση τεσσάρων μονάδων, η οποία συγκριτικά με τον δείκτη δημογραφικής εξάρτησης της Ελλάδας, βρίσκεται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα.

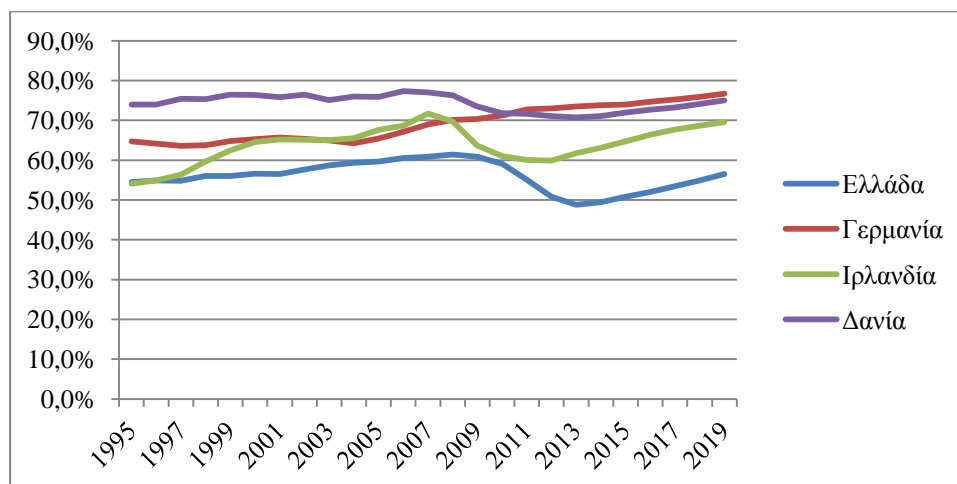
Κατά αυτό τον τρόπο, διαμορφώνεται το επίπεδο διαβίωσης των συνταξιούχων συγκριτικά με τους εργαζόμενους της χώρας. Ήδη από την αρχή της έρευνας (1995), οι ηλικιωμένοι έχουν επίπεδο διαβίωσης ύψους 72,8% του αντίστοιχου επιπέδου διαβίωσης των εργαζόμενων, ποσοστό που αυξάνεται ραγδαία και το 2008 μάλιστα ξεπερνάει το επίπεδο διαβίωσης των τελευταίων. Ωστόσο, ύστερα από την παγκόσμια οικονομική κρίση και τις πολιτικές λιτότητας που εφαρμόστηκαν στη χώρα, η αναλογία αυτή μειώνεται αισθητά έως και το τελευταίο έτος που παρατίθεται στα ποσοτικά δεδομένα, καταλήγοντας τα ηλικιωμένα άτομα να διαβιούν, σε οικονομικό επίπεδο, στο ύψος του 77,4% της αντίστοιχης διαβίωσης των εργαζόμενων ατόμων (Διάγραμμα 3).

Η στιγμιαία αναπλήρωση φαίνεται να έχει διαφορετική εξελικτική πορεία στην Γερμανία. Αρχικά παρατηρείται μια σημαντική αύξηση του ποσοστού απασχόλησης. Πρόκειται για μια αύξηση συνολικού ύψους 12%. Το 1995, τη χρονιά που παρατίθενται και τα πρώτα στοιχεία της έρευνας, το ποσοστό απασχόλησης βρισκόταν στο 65%, ενώ κατά τα επόμενα χρόνια παρουσίασε σταθερή αύξηση, αγγίζοντας το 2019 το 77% (Διάγραμμα 1). Το ποσοστό εισφοράς είναι σταθερό στο 24%. Παράλληλα με την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης, παρατηρείται μια ταυτόχρονη αύξηση του δείκτη δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων. Ενώ το 1995, βρισκόταν στο 0,23 αυξήθηκε σταδιακά, καταλήγοντας το 2019 να βρίσκεται στο 0,33 (Διάγραμμα 2). Τα δεδομένα αυτά φαίνεται να επηρεάζουν τη στιγμιαία αναπλήρωση. Ενώ το 1995, το ποσοστό που αναπληρωνόταν για τους συνταξιούχους σε σύγκριση με τους εργαζόμενους εκείνης της περιόδου ήταν 69%, ο συνδυασμός αύξησης των ποσοστών απασχόλησης με ταυτόχρονη ραγδαία αύξηση του δείκτη δημογραφικής εξάρτησης, οδήγησε στη μείωση της στιγμιαίας αναπλήρωσης, το ποσοστό της οποίας έπεσε, έως το 2019, στο 55% (Διάγραμμα 3).

Σημαντική είναι η αλλαγή της στιγμιαίας αναπλήρωσης και στη Δανία. Αρχικά, παρατηρείται ιδιαίτερα υψηλό το ποσοστό απασχόλησης της χώρας, ήδη από το πρώτο έτος της έρευνας (74%), ωστόσο το ποσοστό αυτό μειώνεται κατά τα πρώτα χρόνια εμφάνισης της οικονομικής κρίσης και παρουσιάζει μια μικρή αύξηση μόνο από το 2015 και έπειτα. Το τελευταίο έτος που εξετάζεται, το 2019, φαίνεται να αγγίζει τα επίπεδα του 75% (Διάγραμμα 1). Το ποσοστό εισφοράς είναι σταθερό στο 24%. Αύξηση παρατηρείται και στον δείκτη δημογραφικής εξάρτησης, ο οποίος ενώ βρισκόταν σε χαμηλά επίπεδα κατά τα πρώτα έτη της έρευνας (0,23), παρουσίασε σημαντική αύξηση από το 2008 και μετά. Συγκεκριμένα το 2019 έφτασε στο 0,31 (Διάγραμμα 2). Το σχετικά σταθερό ποσοστό απασχόλησης σε συνδυασμό με την αύξηση της εξάρτησης των ηλικιωμένων ατόμων από τα άτομα παραγωγικών ηλικιών, συνέβαλαν στη ραγδαία μείωση της στιγμιαίας αναπλήρωσης στη χώρα, η οποία άγγιξε, στο εύρος των εξεταζόμενων ετών, το 20%. Πιο αναλυτικά, η στιγμιαία αναπλήρωση το 1995 βρισκόταν στο επίπεδο του 78,1%, γεγονός που υποδεικνύει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, από την πλευρά των συνταξιούχων. Παρόλα αυτά, από το 2008 έως και το τελευταίο έτος για το οποίο παρατίθενται δεδομένα, το 2019, η στιγμιαία αναπλήρωση μειώνεται με ταχείς ρυθμούς καταλήγοντας στο 58,8% (Διάγραμμα 3). Το επίπεδο αυτό μπορεί να μην είναι χαμηλότερο συγκριτικά με τις

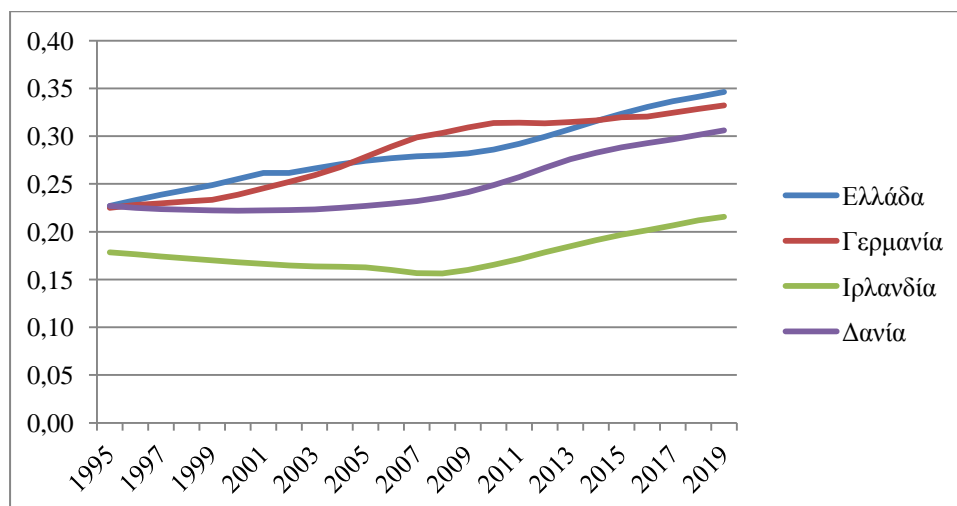
υπόλοιπες χώρες, ωστόσο παρουσιάζει ενδιαφέρον η ταχύτητα πτώσης του, η οποία φαίνεται κατά ένα βαθμό να συμπίπτει με την αντίστοιχη τάση μείωσης της στιγμιαίας αναπλήρωσης στην Ελλάδα.

Διάγραμμα 1. Δείκτης απασχόλησης για Ελλάδα, Γερμανία, Ιρλανδία, Δανία

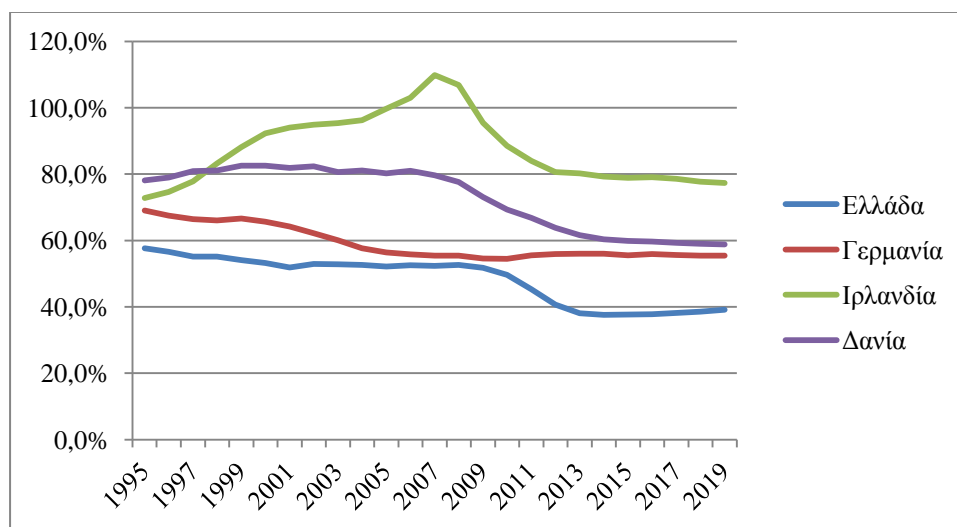
ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων της Eurostat (2021a).

Διάγραμμα 2. Δείκτης δημογραφικής εξάρτησης χωρών

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων της Eurostat (2021a).

Διάγραμμα 3. Στιγμιαία αναπλήρωση χωρών

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων της Eurostat (2021a).

3.3 Μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση με μετανάστευση

Έχοντας αναλυθεί λεπτομερώς το πρώτο ερευνητικό κομμάτι της εργασίας το οποίο εξετάζει το εξής ερώτημα «ποια είναι η εξέλιξη της στιγμιαίας αναπλήρωσης κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες», διαπιστώνεται πως τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερα μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση, μειώνεται αισθητά η στιγμιαία αναπλήρωση σε όλες τις χώρες ενδιαφέροντος. Στην Ελλάδα μάλιστα παρατηρείται η σημαντικότερη μείωση καθώς φαίνεται να αναπληρώνεται για τους νυν συνταξιούχους, εν έτη 2019, μόνο το 39% του ανάλογου επιπέδου διαβίωσης των νυν εργαζόμενων, ενώ στην Ιρλανδία, παρατηρείται το υψηλότερο ποσοστό στιγμιαίας αναπλήρωσης (77,4%), παρόλο που και σε αυτή την περίπτωση σημειώνεται μείωση κατά τα τελευταία δέκα χρόνια.

Στο γεγονός αυτό συνέβαλε η αύξηση του δείκτη δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων, καθώς σε συνδυασμό με τη μείωση της γονιμότητας, άρα μείωση και του πληθυσμού σε ηλικία εργασίας, περιορίζεται ο αριθμός των νυν εργαζόμενων που καλύπτουν τις συντάξεις των νυν συνταξιούχων. Αυτή η δυσαναλογία επηρεάζει άμεσα τη στιγμιαία αναπλήρωση σε κάθε χώρα.

Ωστόσο πέραν των γεννήσεων σε μια χώρα, σημαντικός παράγοντας μεταβολής του μεγέθους του πληθυσμού είναι και η μετανάστευση. Ο πληθυσμός που μεταναστεύει συνήθως βρίσκεται σε εργάσιμη ηλικία. Επομένως, η μεταναστευτική εισροή μπορεί να συμβάλει αρχικά στην αύξηση του εργατικού δυναμικού και κατ' επέκταση στη

βελτίωση της λειτουργίας των συνταξιοδοτικών συστημάτων, ιδιαίτερα στα αναδιανεμητικά μοντέλα συνταξιοδότησης. Έχει επομένως σημασία να υπάρχει επαρκές εργατικό δυναμικό, ώστε να καλύπτονται οι συντάξεις των συνταξιούχων και στη συνέχεια να εξασφαλίζεται ένα καλύτερο επίπεδο διαβίωσης τόσο για τους ίδιους όσο και για τους εργαζόμενους. Αυτό, λόγω των παραγόντων που παρατέθηκαν γίνεται δύσκολο να συμβεί μόνο με τη φυσική μεταβολή του πληθυσμού, καθώς ο γηράσκων πληθυσμός αυξάνεται ενώ ο πληθυσμός σε εργάσιμη ηλικία μειώνεται. Το ζήτημα καλείται να καλύψει ως ένα βαθμό η μετανάστευση. Αποδεικνύεται έτσι και η άμεση σχέση της με τη στιγμιαία αναπλήρωση η οποία αποτελεί το κεντρικό ζήτημα διερεύνησης στην παρούσα εργασία.

Κατ' αυτό τον τρόπο εισάγεται το δεύτερο ερώτημα το οποίο είναι το εξής: «Ποια θα είναι η εξέλιξη της στιγμιαίας αναπλήρωσης στο μέλλον με την προϋπόθεση ύπαρξης της μετανάστευσης»; Προκειμένου να απαντηθεί αυτό το ερώτημα θα εφαρμοστεί εκ νέου η εξίσωση $\beta = (\alpha * \varphi) / \Delta$. Η μόνη διαφορά σε σχέση με το πρώτο ερώτημα είναι πως το ποσοστό απασχόλησης παραμένει σταθερό για όλες τις χώρες ενδιαφέροντος, όπως είχε διαμορφωθεί το έτος 2019. Το χρονικό διάστημα για το οποίο γίνεται η έρευνα αφορά τα έτη 2019-2060.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των προβολών της Eurostat, στην Ελλάδα, πέραν του ποσοστού απασχόλησης και του ποσοστού εισφοράς που είναι σταθερά στο 56% και 24% αντίστοιχα, παρατηρείται μια αυξητική τάση του δείκτη δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων. Συγκεκριμένα φαίνεται πως ο δείκτης εξάρτησης θα διπλασιαστεί έως το 2060 από το 0,35 στο 0,63. Οι ηλικιωμένοι δηλαδή θα αυξάνουν ενώ τα άτομα των παραγωγικών ηλικιών θα συνεχίσουν να μειώνονται παρά την ύπαρξη μεταναστευτικών εισροών στη χώρα.

Αυτή η ραγδαία αύξηση της δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων θα επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τη στιγμιαία αναπλήρωση στη χώρα. Χαρακτηριστικά, ενώ το 2019 η στιγμιαία αναπλήρωση βρισκόταν στο 39%, προβλέπεται πως έως το 2060 θα έχει μειωθεί στο 22%. Δηλαδή, οι συνταξιούχοι θα έχουν ένα επίπεδο διαβίωσης πολύ χαμηλότερο από το αντίστοιχο επίπεδο διαβίωσης των εργαζόμενων. Πρόκειται για τόσο χαμηλό επίπεδο διαβίωσης, ώστε ενδέχεται να μην διαθέτουν ούτε τα απαραίτητα μέσα επιβίωσης. Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλεί το γεγονός πως η στιγμιαία αναπλήρωση παρουσιάζει καθοδική πορεία παρά την ύπαρξη

μετανάστευσης, γεγονός που υποδεικνύει την ανάγκη εύρεσης νέων λύσεων στο ζήτημα των πληθυσμιακών μεταβολών στη χώρα (Διάγραμμα 4).

Ακολουθούν οι προβολές για τη Γερμανία. Το ποσοστό απασχόλησης θα παραμείνει σταθερό στο 77%. Η Γερμανία μάλιστα υπήρξε μια χώρα στην οποία αυξήθηκε το ποσοστό απασχόλησης, ακόμα και κατά τη διάρκεια της κρίσης, με αποτέλεσμα να είναι το 2019 η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης, συγκριτικά με τις υπόλοιπες τρεις χώρες ενδιαφέροντος. Το ποσοστό εισφοράς επίσης βρίσκεται στο 24%.

Αναφορικά με το δείκτη δημογραφική εξάρτησης των ηλικιωμένων, φαίνεται να διαγράφεται μια ανοδική πορεία, η οποία ξεκινώντας από το 0,33 θα αγγίξει το 0,50 το τελευταίο έτος για το οποίο παρατίθενται δεδομένα, το 2060. Από τις παραπάνω προβολές προκύπτει και η προβλεπόμενη στιγμιαία αναπλήρωση, η οποία εν αντιθέσει του δείκτη δημογραφικής εξάρτησης, φαίνεται πως θα ακολουθήσει καθοδική πορεία. Συγκεκριμένα, διακρίνεται μια τάση μείωσης η οποία θα αγγίξει το ύψος του 18%, δηλαδή από το 56% που αναπληρώνονταν το 2019, έως το 2060 θα αναπληρώνεται μόνο το 37%, σε σύγκριση με τους εργαζόμενους της αντίστοιχης περιόδου, παρά την ύπαρξη μεταναστευτικών εισροών στη χώρα. Η καθοδική αυτή πορεία διακρίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 4).

Στην Ιρλανδία, το ποσοστό απασχόλησης παρουσιάζεται σταθερό στο 70% όπως είχε διαμορφωθεί το 2019 και το ποσοστό εισφοράς επίσης έχει σταθερό ύψος 24%. Στη συνέχεια, ιδιαίτερα αυξητική τάση, που συμβαδίζει με την αύξηση της Γερμανίας, φαίνεται να παρουσιάζει ο δείκτης δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων. Στο σημείο αυτό να σημειωθεί πως σύμφωνα με το προηγούμενο κομμάτι της έρευνας, από το 1995-2019, ο δείκτης εξάρτησης στην Ιρλανδία είχε αυξηθεί μόνο κατά τέσσερις μονάδες, γεγονός που υποδεικνύει πως ο πληθυσμός των παραγωγικών ηλικιών ξεπερνούσε το γηραιότερο πληθυσμό. Ωστόσο αυτό φαίνεται πως θα αλλάξει στο μέλλον, καθώς από το ύψος του 0,22 που βρισκόταν ο δείκτης το 2019, το 2060 προβλέπεται πως θα ανέλθει στο ύψος του 0,45. Πρόκειται δηλαδή, σύμφωνα με τις προβολές της Eurostat, να διπλασιαστεί η εξάρτηση των ηλικιωμένων ατόμων στη χώρα.

Τα δεδομένα αυτά αντανακλώνονται και στη μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση. Πιο αναλυτικά, ενώ το 2019 το επίπεδο διαβίωσης των συνταξιούχων ανταποκρινόταν

στο 77% του αντίστοιχου επιπέδου διαβίωσης των εργαζομένων, έως το 2060 προβλέπεται πως το ποσοστό αυτό θα υποδιπλασιαστεί. Έως το 2060 δηλαδή, θα ανταποκρίνεται μόνο στο 37% του αντίστοιχου επιπέδου διαβίωσης των μελλοντικών εργαζομένων.

Η πτώση παρουσιάζεται τόσο ραγδαία, διότι ενώ ξεκινά από μια αρκετά υψηλότερη αφετηρία, η στιγμιαία αναπλήρωση στην Ιρλανδία μέλλει να μειωθεί στο ίδιο ακριβώς επίπεδο με τη Γερμανία, μια χώρα στην οποία, ήδη από το 2019, οι συνταξιούχοι διαβιούσαν, όπως ανέδειξε η παραπάνω ανάλυση, σε οικονομικό επίπεδο, στο ύψος του 56% του ανάλογου επιπέδου των απασχολούμενων. Παρότι η Ιρλανδία είναι μια χώρα στην οποία υπάρχει έντονα το φαινόμενο της μετανάστευσης, φαίνεται πως η εξέλιξη της φυσικής αύξησης³ του πληθυσμού έχει αρνητική τιμή, έχοντας ως αποτέλεσμα η μετανάστευση να επιβραδύνει, όμως να μην εξαλείφει τη διαφορά που υφίσταται ο πληθυσμός της χώρας (Διάγραμμα 4).

Τέλος, παρατίθενται οι προβολές της Eurostat αναφορικά με την Δανία. Αρχικά ο δείκτης απασχόλησης θα παραμείνει στο ύψος του 75% όπως και το ποσοστό εισφοράς στο ύψος του 24%. Ακολουθεί ο δείκτης δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων, ο οποίος στο εύρος των σαράντα ετών που εξετάζονται φαίνεται πως θα αυξηθεί από το 0,31 που βρισκόταν το 2019, στο 0,46, το 2060. Η μετάβαση φαίνεται πως θα γίνει σταδιακά χωρίς να υπάρξουν ακραίες τιμές. Ύστερα προκύπτει και η προβλεπόμενη στιγμιαία αναπλήρωση, η οποία διαπιστώνεται πως θα ακολουθεί φθίνουσα πορεία. Συγκεκριμένα, πρόκειται να μειωθεί από το 59% στο 39% (μείωση ύψους 20%), ωστόσο φαίνεται να καταλήγει ως το υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσά των τεσσάρων ευρωπαϊκών χωρών που εξετάζονται (Διάγραμμα 4).

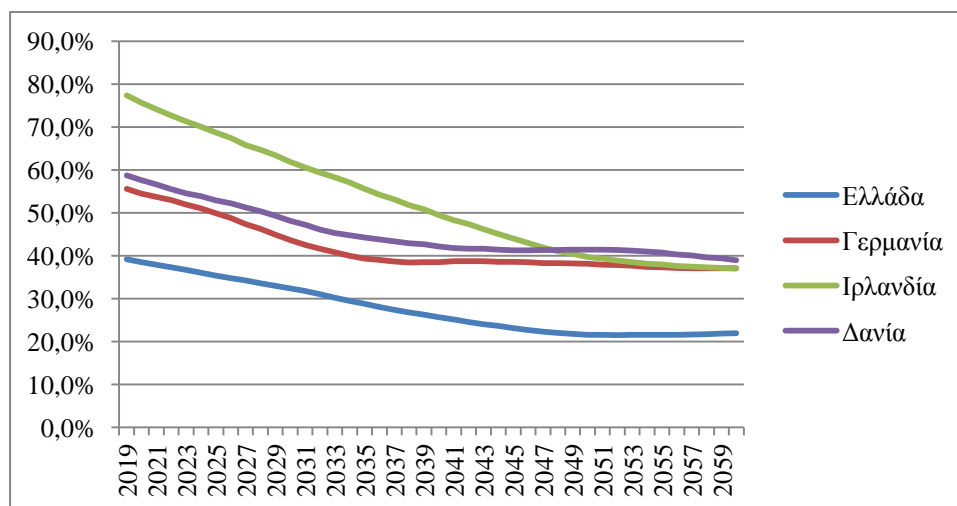
Συνολικά, διαπιστώνεται ύστερα από την έρευνα πως η τάση της στιγμιαίας αναπλήρωσης να μειώνεται, όπως ήδη είχε φανεί από τη δεκαετία του 2010 και έπειτα, θα επιβεβαιωθεί και στο μέλλον, για τις χώρες αυτές και μάλιστα με ταχείς ρυθμούς. Συγκεκριμένα, φαίνεται πως η Ελλάδα θα είναι η χώρα με το χαμηλότερο επίπεδο διαβίωσης των ηλικιωμένων ατόμων σε σχέση με το επίπεδο διαβίωσης των εργαζόμενων και η Δανία η χώρα που θα προσφέρει το υψηλότερο επίπεδο διαβίωσης. Ωστόσο, η διαφορά μεταξύ της Δανίας της Γερμανίας και της Ιρλανδίας

³ Η διαφορά μεταξύ του αριθμού των γεννήσεων και του αριθμού των θανάτων (Γ-Θ).

προβλέπεται να είναι μηδαμινή. Ακόμα, ιδιαίτερα ανατρεπτική φαίνεται να είναι η ραγδαία πτώση της στιγμιαίας αναπλήρωσης της Ιρλανδίας, η οποία πρόκειται να μειωθεί συνολικά, σύμφωνα με τις προβολές της Eurostat, κατά 40%. Από την άλλη, η Γερμανία προβλέπεται να είναι μελλοντικά, η χώρα με την ηπιότερη πτώση, ύψους 18%.

Εφόσον ο δείκτης απασχόλησης και το ποσοστό εισφοράς για όλες τις χώρες παραμένουν σταθερά, ο μόνος δείκτης που προβλέπεται να μεταβάλλεται ανά τα χρόνια είναι ο δείκτης δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων. Ενδεικτικά, παρατίθεται ένα διάγραμμα αναπλήρωσης στο οποίο αποτυπώνεται η πορεία των τεσσάρων αυτών χωρών και εκφράζεται η επίδραση που ασκεί σε αυτή η δημογραφική εξάρτηση του γηράσκοντος πληθυσμού, καθιστώντας έτσι περισσότερο ευδιάκριτες τις παραπάνω παρατηρήσεις και συμπεράσματα (Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 4. Μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση χωρών με μετανάστευση

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων της Eurostat (2021b).

3.4 Μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση χωρίς μετανάστευση

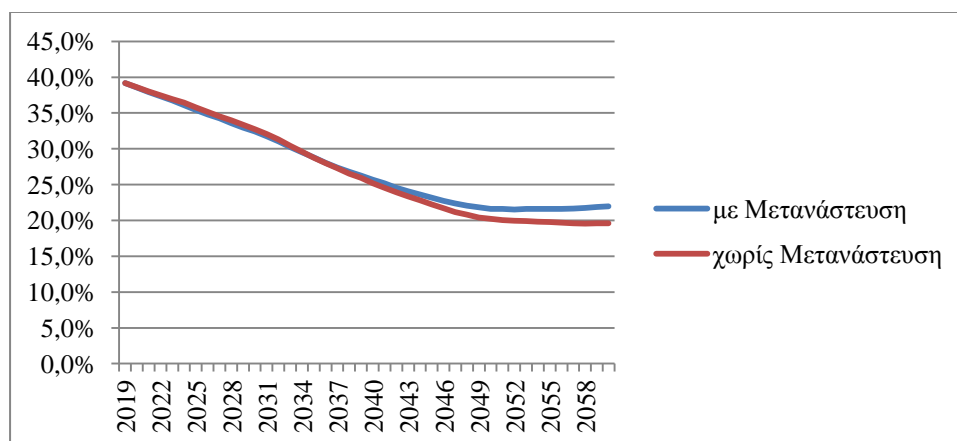
Στις προβολές που αναλύθηκαν, ενώ συμπεριλήφθηκε η ύπαρξη μετανάστευσης καθ' όλη τη διάρκεια των ετών, φαίνεται πως η παρουσία της δε θα καταφέρει να ισοσταθμίσει την αναλογία μεταξύ εργαζόμενων και συνταξιούχων, με αποτέλεσμα να αυξηθεί ο δείκτης δημογραφικής εξάρτησης του ηλικιωμένου πληθυσμού. Το γεγονός αυτό θα έχει άμεσο αντίκτυπο και στη διαμόρφωση του επιπέδου διαβίωσης

των τελευταίων σε σύγκριση με το επίπεδο διαβίωσης όπως προβλέπεται να διαμορφωθεί για τους εργαζόμενους.

Επομένως, η μετανάστευση ως φαινόμενο θα καθυστερήσει όμως δε θα αποκαταστήσει το πρόβλημα της δημογραφικής γήρανσης του πληθυσμού τόσο στις χώρες ενδιαφέροντος, όσο και παγκοσμίως, καθώς οι χώρες που εξετάζονται αποτελούν μια μικρογραφία του γενικότερου προβλήματος. Ωστόσο η εξέλιξη των δεδομένων θα άγγιζε ακόμα χαμηλότερες τιμές, εάν εξαρτιόταν εξ ολοκλήρου από τη φυσική αύξηση του πληθυσμού. Έτσι, στο τελευταίο κομμάτι της έρευνας τίθεται το εξής ερώτημα «ποια θα είναι η εξέλιξη της στιγμιαίας αναπλήρωσης στις χώρες ενδιαφέροντος εάν η ίδια εξαρτηθεί αποκλειστικά από τη φυσική αύξηση του πληθυσμού»; Ακολουθώντας την ίδια διαδικασία, για τα έτη 2019-2060, αποκλείοντας όμως τον παράγοντα της μετανάστευσης, επιχειρείται να απαντηθεί όσο το δυνατόν διεξοδικότερα, το εν λόγω ερώτημα.

Ξεκινώντας από την Ελλάδα, όπως και στο προηγούμενο κομμάτι της έρευνας, ο δείκτης απασχόλησης βρίσκεται σταθερός στο 56%, όπως αντίστοιχα και το ποσοστό εισφοράς στο 24%. Ο δείκτης που μεταβάλλεται στη διάρκεια των ετών και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, είναι ο δείκτης δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων ατόμων. Φαίνεται πως θα διπλασιαστεί, εφόσον από το 0,35 το 2019, θα αγγίξει το 2060, βάσει των προβολών, το 0,69. Με μόνο παράγοντα μεταβολής τη φυσική αύξηση του πληθυσμού, προβλέπεται πως ο δείκτης θα αυξηθεί κατά 0,07 παραπάνω από ό, τι θα αυξανόταν με την ύπαρξη μεταναστευτικών εισροών στη χώρα. Κατ' αυτό τον τρόπο διαμορφώνεται και η στιγμιαία αναπλήρωση η οποία έως το 2060 προβλέπεται να φθάσει το 20%. Το ποσοστό δηλαδή θα είναι 2% χαμηλότερο από το αντίστοιχο ποσό με μετανάστευση (Διάγραμμα 5).

Διάγραμμα 5. Συγκριτική μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση για Ελλάδα

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων της Eurostat (2021b).

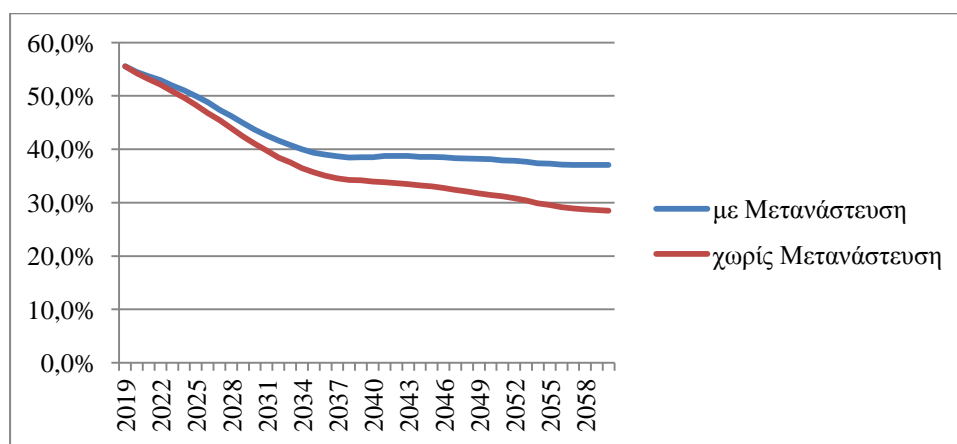
Στη Γερμανία τα δεδομένα θα εξελιχθούν διαφορετικά. Αρχικά, το ποσοστό απασχόλησης και εισφοράς θα παραμείνουν σταθερά στο 77% και 24% αντίστοιχα. Προχωρώντας στο δείκτη δημογραφικής εξάρτησης παρατηρείται μια αυξητική τάση. Πιο αναλυτικά, ο δείκτης φαίνεται πως θα διπλασιαστεί από το 0,33 (2019), στο 0,65 (2060). Επομένως, με την απουσία της μετανάστευσης, ο δείκτης θα αυξηθεί κατά 0,15 περισσότερο σε σχέση με την αντίστοιχη εξέλιξη του, λαμβάνοντας όμως ως δεδομένη την ύπαρξη μετανάστευσης (όπως αυτό διαπιστώθηκε στο προηγούμενο κομμάτι της ανάλυσης).

Η Γερμανία υπήρξε διαχρονικά μια χώρα με έντονο το φαινόμενο της μετανάστευσης. Μάλιστα το 2019, σύμφωνα με έρευνα της Eurostat, ήταν η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό εισροής (886.300 μη Ευρωπαίοι πολίτες) αλλά και εκροής μεταναστών (576.300 πολίτες). Σε μια ακόμα έρευνα που διεξήχθη το 2020 από τη Eurostat, διαπιστώθηκε πως 23 εκατομμύρια μετανάστες ζουν στην ΕΕ, εκ των οποίων τα 10,4 εκατομμύρια διαβιούν στη Γερμανία. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει τη σημασία που έχει η μετανάστευση στη χώρα, άρα και τη μεγάλη αύξηση που πρόκειται να σημειωθεί στο δείκτη δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων ατόμων και κατ' επέκταση στη στιγμιαία αναπλήρωση, σε περίπτωση που αυτή πάψει να υφίσταται.

Από τα παραπάνω δεδομένα προκύπτει και η μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση, η οποία προβλέπεται να ακολουθήσει καθοδική πορεία. Το 2019, το επίπεδο διαβίωσης των συνταξιούχων βρισκόταν στο ύψος του 56% του επιπέδου των εργαζομένων.

Ωστόσο, έως το 2060, μέλλει να μειωθεί στο 28%. Το ποσοστό αυτό είναι ιδιαίτερα χαμηλό και πλησιάζει τα επίπεδα της Ελλάδας, παρά το διαφορετικό σημείο αφετηρίας (Γερμανία →56%, ενώ Ελλάδα →39%). Τέλος, λόγω της απουσίας της μετανάστευσης, δηλαδή ενός δομικού παράγοντα ανάπτυξης της χώρας αλλά και διατήρησης της συνολικής αύξησης του πληθυσμού σε σχετικά σταθερά επίπεδα, οι προβολές αυτές διαφέρουν και από τις αντίστοιχες προβολές που λαμβάνουν υπόψη τη μετανάστευση στη χώρα (Διάγραμμα 6).

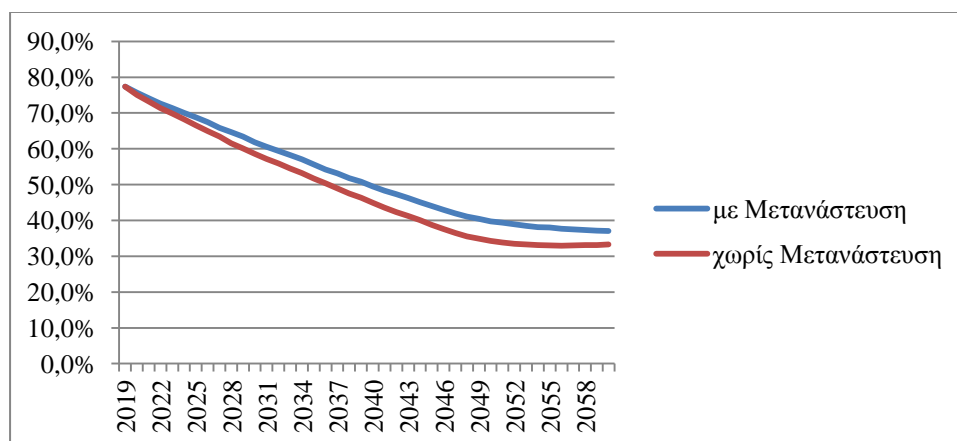
Διάγραμμα 6. Συγκριτική μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση για Γερμανία

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων της Eurostat (2021b).

Στην Ιρλανδία, παρατηρείται ηπιότερη μεταβολή των δεικτών συγκριτικά με τις αντίστοιχες προβολές της χώρας που συμπεριλαμβάνουν τη μετανάστευση. Το ποσοστό απασχόλησης θα είναι σταθερό στο 70% και το ποσοστό εισφοράς στο 24%. Ο δείκτης δημογραφικής εξάρτησης προβλέπεται να αυξηθεί από το 0,22 το 2019, στο 0,50 το 2060. Μάλιστα είναι η πρώτη χώρα, στα πλαίσια της παρούσας ανάλυσης, στις προβολές της οποίας διαφαίνεται μια στοιχειώδης μείωση του δείκτη, μεταξύ των ετών 2058-2060 (0,01). Ακόμη, αν ο δείκτης αυτός έρθει σε σύγκριση με τον αντίστοιχο δείκτη στον οποίο εμπεριέχεται η μετανάστευση, φαίνεται πως θα υπάρξει μια διαφορά ύψους 0,05, υπέρ του πρώτου. Κατά αυτό τον τρόπο προκύπτει η μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση, η οποία σύμφωνα με τις προβολές της Eurostat, θα σημειώσει συνολική μείωση 44% (από 77% στο 33%), ουσιαστικά 4% περισσότερο από το αντίστοιχο ποσοστό, με μετανάστευση. Πρόκειται για την υψηλότερη μείωση του δείκτη, από όλες τις χώρες ενδιαφέροντος, ωστόσο η έλλειψη μετανάστευσης φαίνεται να μην επηρεάζει σημαντικά την εξελικτική της πορεία, παρά σε μικρό βαθμό (Διάγραμμα 7).

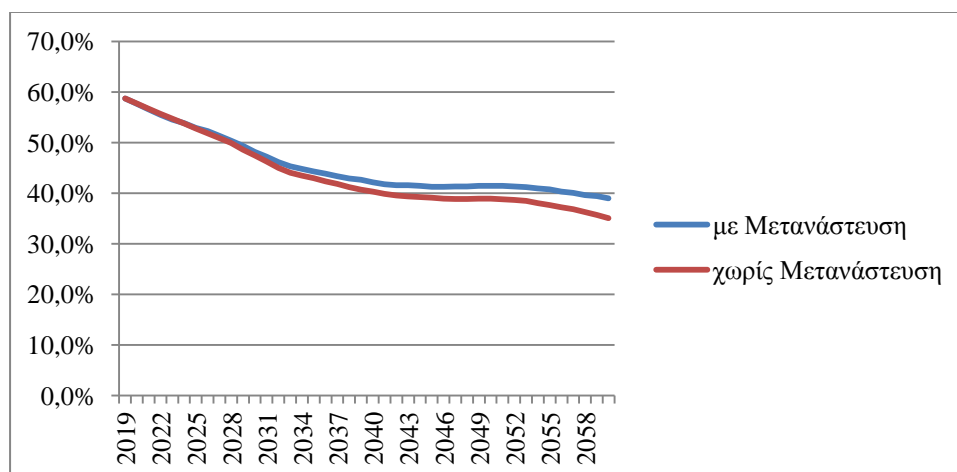
Διάγραμμα 7. Συγκριτική μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση για Ιρλανδία

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων της Eurostat (2021b)

Ολοκληρώνοντας, παρατίθενται τα αποτελέσματα των προβολών της Eurostat αναφορικά με την Δανία. Στη Δανία το ποσοστό απασχόλησης και εισφοράς θα παραμείνουν στο 75% και 24% αντίστοιχα. Έπειτα, ο δείκτης δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων θα αυξηθεί από το 0,31 στο 0,51, καταλήγοντας σε παρόμοιο δηλαδή επίπεδο με την Ιρλανδία. Παρόλα αυτά, ο δείκτης στη Δανία ήδη ξεκινά από υψηλότερο επίπεδο, καθιστώντας πιο ήπια αυτή τη μετάβαση. Τέλος, η στιγμιαία αναπλήρωση προβλέπεται να μειωθεί κατά 4% περισσότερο από την αντίστοιχη ανάλυση, στην οποία όμως λαμβάνεται υπόψη η μετανάστευση, δηλαδή πρόκειται να μειωθεί από το 58% (2019), στο 35% (2060). Στο παράδειγμα τόσο της Ιρλανδίας όσο και της Δανίας, η απουσία της μετανάστευσης φαίνεται πως δε θα επηρεάσει σε σημαντικό βαθμό την πορεία της στιγμιαίας αναπλήρωσης (Διάγραμμα 8)

Διάγραμμα 8. Συγκριτική μελλοντική στιγμιαία αναπλήρωση για Δανία

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων της Eurostat (2021b).

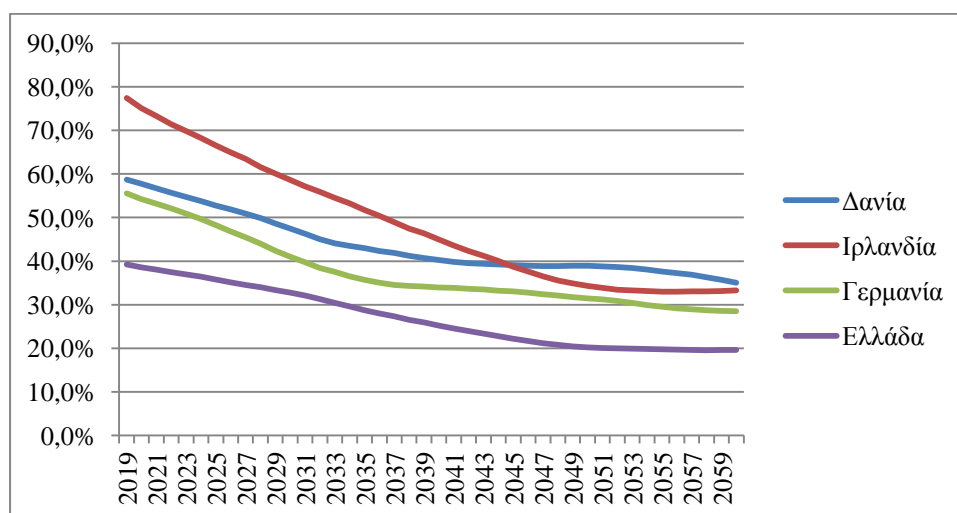
Συμπερασματικά, στο τελευταίο κομμάτι το οποίο εξετάζεται στην παρούσα εργασία διαπιστώνεται πως η στιγμιαία αναπλήρωση θα ακολουθήσει και πάλι καθοδική πορεία. Η τάση της στιγμιαίας αναπλήρωσης να μειωθεί έως το 2060, ενισχύεται από το ενδεχόμενο να μην υφίσταται ο παράγοντας της μετανάστευσης, σε όλες τις χώρες ενδιαφέροντος. Η μείωση αυτή πρόκειται να αγγίξει στην καλύτερη περίπτωση το ποσοστό του 2%, ενώ το υψηλότερο που σημειώνεται είναι το ποσοστό ύψους 9%. Η διαφορά αυτή έγκειται στο γεγονός πως η μετανάστευση και η σημασία της τόσο σε οικονομικό όσο και σε δημογραφικό επίπεδο διαφέρει από τη μια χώρα στην άλλη. Δηλαδή, στην Ελλάδα ο παράγοντας της μετανάστευσης δεν έχει την ίδια ένταση με την αντίστοιχη στη Δανία και την Ιρλανδία ή ακόμα περισσότερο στην Γερμανία.

Συγκεκριμένα, η χώρα με τις περισσότερες μεταναστευτικές εισροές από τις τέσσερις χώρες ενδιαφέροντος είναι η Γερμανία όπως αποδείχθηκε και ύστερα από την παράθεση στατιστικών ερευνών της Eurostat. Για το λόγο αυτό, η απουσία του φαινομένου της μετανάστευσης φαίνεται πως θα την επηρεάσει περισσότερο, αρχικά στο σύνολο της κοινωνίας και της οικονομίας -λόγω έλλειψης επαρκούς εργατικού δυναμικού- και κατ' επέκταση στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, μειώνοντας τη στιγμιαία αναπλήρωση κατά 9% περισσότερο από τις υπόλοιπες χώρες.

Εν αντιθέσει, η Δανία φαίνεται να είναι μια χώρα η οποία πέρα από ισχυρές μεταναστευτικές εισροές, παρουσιάζει έντονα και το φαινόμενο των μεταναστευτικών εκροών. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει έρευνα της Eurostat, σύμφωνα με την οποία το 2019, το ποσοστό των εκροών ξεπέρασε το ποσοστό των

εισροών στη χώρα. Επομένως, το ενδεχόμενο να μην υπάρξει μετανάστευση την επηρεάζει σε μικρό βαθμό, καθώς δεν θα εισέρχεται νέο εργατικό δυναμικό, ταυτόχρονα όμως δε θα μεταναστεύει το ήδη υπάρχον εργατικό δυναμικό από τη χώρα. Ενδεικτικά, παρουσιάζεται η πορεία της στιγμιαίας αναπλήρωσης για όλες τις χώρες που αποτελούν αντικείμενο διερεύνησης, στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 9). Τέλος παρατίθεται ένας πίνακας, στον οποίο αναγράφονται τα ποσοστά στιγμιαίας αναπλήρωσης που προέκυψαν από τα παροντικά δεδομένα (1995-2019), όπως και τις προβολές της Eurostat, για μια συνολική εξέταση των δεδομένων (Πίνακας 2).

Διάγραμμα 9. Συγκριτική πορεία στιγμιαίας αναπλήρωσης χωρών ενδιαφέροντος χωρίς μετανάστευση

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων της Eurostat (2021b).

Πίνακας 2. Συνολικά Αποτελέσματα Ανάλυσης

Χώρα	Συχνότητα (%)		
	Παροντικά Δεδομένα 2019	Προβολές με μετανάστευση 2060	Προβολές χωρίς μετανάστευση 2060
Ελλάδα	39	22	20
Γερμανία	55	37	28
Ιρλανδία	77	37	33
Δανία	58,8	39	35

Σημείωση: Τα ποσοστά που αναγράφονται αφορούν τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση του τρίτου κεφαλαίου.

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων της Eurostat (2021b).

Συμπεράσματα

Μέσα από την παρούσα εργασία διαπιστώνεται πως η κοινωνική ασφάλιση ήταν, είναι και θα είναι ένας απαραίτητος θεσμός για τη σωστή λειτουργία και διαίωνιση της κοινωνίας στο σύνολό της. Έγινε κατανοητή η ιστορία και η σημασία της για τις παλαιότερες αλλά και σύγχρονες κοινωνίες, καθώς επίσης κατέστη σαφής ο διαχωρισμός των διάφορων συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Ακόμα έγινε εκτενής αναφορά στο διαχωρισμό των συστημάτων από την Παγκόσμια Τράπεζα και ακολούθησε η ανάλυση των μοντέλων κράτους πρόνοιας στην Ευρώπη και η επιλογή τεσσάρων χωρών, που αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας ανάλυσης. Αναλύθηκαν τα συστήματα που εφαρμόζει η καθεμία από τις χώρες με μια επιπλέον έμφαση στο ιστορικό υπόβαθρο και τη διαμόρφωση της κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα.

Έχοντας προηγηθεί η θεωρία για τη λειτουργία των συνταξιοδοτικών συστημάτων για κάθε μια χώρα, ακολούθησε μια ανάλυση, ύστερα από την επεξεργασία των δεδομένων της Eurostat, προκειμένου να εξεταστεί περισσότερο πρακτικά η λειτουργία αυτή. Συγκεκριμένα, επιλέχθηκε ο δείκτης στιγμιαίας αναπλήρωσης και πραγματοποιήθηκε μια επισκόπηση της εξέλιξης του για την Ελλάδα, την Γερμανία, την Ιρλανδία και την Δανία, έως το έτος 2019. Στο δεύτερο στάδιο, αντικείμενο της ανάλυσης αποτέλεσαν οι προβολές για τον ίδιο δείκτη, έως το έτος 2060, σε συνδυασμό αυτή τη φορά με την ύπαρξη της μετανάστευσης. Τέλος, παρατέθηκε το τρίτο στάδιο της ανάλυσης, στο οποίο εξετάστηκε το ίδιο ζήτημα, με ειδοποιό διαφορά την απουσία του φαινομένου της μετανάστευσης.

Μέσα από το πρώτο μέρος του τελευταίου κεφαλαίου διαπιστώθηκε πως σε όλες τις χώρες που εξετάστηκαν, ενώ στα πρώτα έτη υπήρχε μια μέτρια προς υψηλή στιγμιαία αναπλήρωση, καθώς το επίπεδο διαβίωσης των ηλικιωμένων ξεπερνούσε σε όλες τις περιπτώσεις τουλάχιστον το 50% του αντίστοιχου επιπέδου των εργαζομένων, αυτό φάνηκε να ανατρέπεται, ιδιαίτερα μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Η χώρα με την μεγαλύτερη πτώση της στιγμιαίας αναπλήρωσης ήταν η Ελλάδα, ενώ ακολούθησε η Γερμανία, έπειτα η Δανία και τέλος η Ιρλανδία.

Στη συνέχεια στο δεύτερο κομμάτι της έρευνας, διαπιστώθηκε πως η τάση της στιγμιαίας αναπλήρωσης να μειώνεται θα συνεχιστεί και κατά τις επόμενες δεκαετίες, με την Ελλάδα να παρουσιάζει και πάλι τον χαμηλότερο δείκτη στιγμιαίας

αναπλήρωσης. Ωστόσο σε αντίθεση με την προηγούμενη ανάλυση, μελλοντικά προβλέπεται πως η Ιρλανδία θα παρουσιάσει ραγδαία μείωση του δείκτη, ενώ η Δανία, με μικρή απόκλιση από την Γερμανία, θα σημειώσει το υψηλότερο επίπεδο του εξεταζόμενου δείκτη.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε το τελευταίο μέρος της έρευνας, καθώς η μείωση πρόκειται να είναι μεγαλύτερη για όλες τις χώρες αναδεικνύοντας τη σημασία που έχει η μεταναστευτική κίνηση στην οικονομία και κατ' επέκταση στην κοινωνική ασφάλιση. Σε αυτό το σενάριο, τη μεγαλύτερη μείωση παρουσίασε η Γερμανία, γεγονός που εξηγείται λόγω των υψηλών ποσοστών μετανάστευσης που σημειώνονται στη χώρα. Έπειτα θα ακολουθήσουν η Ιρλανδία και Δανία, ενώ τη μικρότερη μείωση φαίνεται να παρουσιάζει η Ελλάδα, η οποία πέραν του περιορισμένου ύψους των μεταναστευτικών εισροών, είναι κατά κύριο λόγο μια χώρα αποστολής μεταναστών τόσο στην Ευρώπη, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Επομένως με το ενδεχόμενο να μη μεταναστεύει καθόλου ο πληθυσμός εντός και εκτός της χώρας, τα ποσοστά θα διατηρηθούν σχετικά σταθερά.

Ύστερα από τα παραπάνω αποτελέσματα που μας δίνει η βάση δεδομένων της Eurostat καταλήγουμε στο γεγονός πως η μετανάστευση είναι ένα φαινόμενο που περιορίζει όμως δεν εξαλείφει τις ανισοροπίες που παρατηρούνται στην κατά ηλικία δομή του πληθυσμού. Η τάση του πληθυσμού δηλαδή σε ηλικία συνταξιοδότησης εξακολουθεί να αυξάνει σε μεγαλύτερο βαθμό από την ηλικιακή ομάδα των εργασιμων ηλικιών. Όπως αναλύθηκε και στο ερευνητικό κομμάτι της εργασίας προβλέπεται πως το ίδιο θα ισχύσει και κατά τα επόμενα χρόνια με τη μετανάστευση. Αυτό διαπιστώνεται διότι ακόμη και στην περίπτωση που συνεχίσει να υφίσταται στη συνολική αύξηση του πληθυσμού, φαίνεται πως η συνεχής τάση της φυσικής μεταβολής του πληθυσμού να μειώνεται ανά τα χρόνια και να γίνεται όλο και περισσότερο αντιστρόφως ανάλογη η σχέση του εργαζόμενου και του γηράσκοντος πληθυσμού, θα περιορίσει ακόμη περισσότερο το ύψος της στιγμιαίας αναπλήρωσης, συγκριτικά με την εξέλιξη που παρατηρήθηκε από τα παρελθοντικά (1995) έως τα σύγχρονα δεδομένα (2019).

Δεν αμφισβητείται σε καμία περίπτωση η σημασία της μετανάστευσης, καθώς μπορεί να καθυστερήσει πιθανά δημογραφικά προβλήματα του πληθυσμού. Ωστόσο, δεν είναι η ιδανική λύση στο πρόβλημα της δημογραφικής γήρανσης και της

υπογεννητικότητα, φαινόμενα τα οποία έχουν λάβει μεγάλες διαστάσεις και πρόκειται να επιβαρύνουν ακόμη περισσότερο στο μέλλον τόσο τον πληθυσμό στο σύνολό του, όσο και τον θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης. Μπορούν να εφαρμοστούν και άλλες πρόσκαιρες λύσεις όπως να ληφθούν δάνεια ή να αυξηθεί το ποσοστό καταβολής εισφορών από την πλευρά των εργαζομένων, το οποίο είναι ήδη υψηλό, προκειμένου να ενισχυθούν οικονομικά τα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης και να καλυφθούν πιθανά ελλείμματα.

Παρόλα αυτά, πρόκειται κατά κύριο λόγο για ένα ζήτημα δημογραφικής φύσεως και για τον λόγο αυτό ως αποτελεσματικότερη λύση κρίνεται η αύξηση της γονιμότητας, η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί από την πλευρά των κρατών, μέσα από κίνητρα όπως επιδοτήσεις ή ευέλικτα ωράρια εργασίας τόσο για τις γυναίκες όσο και για τους άνδρες. Τα αποτελέσματα της προσπάθειας αυτής δεν είναι άμεσα ορατά, καθώς αρχικά χρειάζονται τουλάχιστον δύο δεκαετίες ώστε να φανεί το αντίκτυπο τους στην αγορά εργασίας και στη συνέχεια στην κοινωνική ασφάλιση, όπως επίσης λόγω της περιορισμένης γονιμότητας τις τελευταίες δεκαετίες ο πληθυσμός τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών είναι μειωμένος. Ωστόσο αν ληφθούν άμεσα θα συμβάλλουν έστω ως ένα βαθμό στην αποφυγή του ενδεχομένου να καταλήξουν, τόσο οι χώρες ενδιαφέροντος όσο και γενικότερα, στα χαμηλά και αναξιοπρεπή επίπεδα διαβίωσης των ηλικιωμένων αλλά και στην επιπλέον επιβάρυνση των εργαζομένων.

Ολοκληρώνοντας την παρούσα ανάλυση, δίνονται ερεθίσματα προκειμένου να συνεχιστεί η αναζήτηση σε ζητήματα βιωσιμότητας της κοινωνικής ασφάλισης στις σύγχρονες κοινωνίες αλλά και στην εύρεση μεθόδων συνδυασμού των παραπάνω μέτρων προκειμένου τα αποτελέσματα να έχουν στο μέλλον όσο το δυνατόν πιο θετική κατάληξη για όλες τις ηλικιακές ομάδες. Τέλος, με γνώμονα τα δεδομένα που προέκυψαν για την Ελλάδα, δίνεται η αφορμή να εξεταστούν περαιτέρω ζητήματα μετανάστευσης και τρόποι με τους οποίους μπορεί η χώρα να συνδέσει την εκπαίδευση με την αγορά εργασίας, με σκοπό να μειώνεται η μεταναστευτική εκροή νέου πληθυσμού στις ευρωπαϊκές αλλά και εκτός Ευρώπης χώρες και αντίθετα να αφομοιώνεται στην αγορά εργασίας άμεσα και με καλές αποδοχές.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αναστασοπούλου, Π. (2017). *Μελέτη των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο* (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τρίπολη.

Δημουλάς, Κ., Κουζής, Γ. (2017). *Κρίση και Κοινωνική Πολιτική*. Αθήνα, Εκδόσεις: Τόπος.

Ζιώγα Α. (2019). *Η κοινωνική ασφάλιση και η κοινωνική προστασία στην Ελλάδα και σε χώρες της Ευρώπης* (Διπλωματική Εργασία). Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Ζιώγου, Α. (2012). *Η κοινωνική ασφάλιση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μεταρρυθμίσεις, κίνδυνοι και προοπτικές, η περίπτωση τεσσάρων χωρών: Ελλάδα, Αυστρία, Ιταλία, Σουηδία* (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς.

Θεοδωρουλάκης, Μ., Κουμαριανός, Β. (2012). *Σύστημα κοινωνικής ασφάλισης: Ασφαλιστικό σύστημα και σύστημα κοινωνικής περίθαλψης*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Λαμπριανίδης, Λ. (2012). *Οικονομική Γεωγραφία: Στοιχεία θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα*. Αθήνα, Εκδόσεις: Πατάκη

Μαλαβάζος, Θ., Λεδοπούλου, Α., Μαλλιαρού, Μ., Σαράφης, Π., (2019). *Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα και η κοινωνική δικαιοσύνη στο χώρο της υγείας*. Διεπιστημονική Φροντίδα Υγείας, 1, 29-42.

Μπάγκαβος, Χ. (2003). *Δημογραφικές μεταβολές αγορά εργασίας και συντάξεις στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση*. Αθήνα, Εκδόσεις: Gutenberg.

Μπαρλού, Α. (2013). *Τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης στην Ελλάδα σε σύγκριση με τα συστήματα των χωρών της Ε.Ε.* (Διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τρίπολη.

Τσιαμάντα, Ε. (2014). *Συγκριτική επισκόπηση των ασφαλιστικών συστημάτων της Ελλάδας και των κυριότερων ευρωπαϊκών χωρών πριν τη δημοσιονομική κρίση* (διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς.

Χλέτσος, Μ., Ρόμπολης, Σ. (1995). Η κοινωνική πολιτική μετά την κρίση του κράτους πρόνοιας. Θεσσαλονίκη, εκδοτικός οίκος: Παρατηρητής.

Ξενόγλωσση

Busemeyer, M.R., (2005). *Pension reform in Germany and Austria: System change vs quantitative retrenchment*. West European Politics, 28:3, 569-591.

European Commission (2020). *Your social security rights in Germany*. European Union, Brussels. Available at:

https://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Germany_en.pdf

Eurostat, (2021a). Population by sex, age, citizenship and labour status. Available at:

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_pganws&lang=en

Eurostat, (2021b). Demographic balances and indicators by type of projection: Population projections, baseline and no migration. Available at:

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=proj_19ndbi&lang=en

OECD (2014). *OECD reviews of pensions systems: Ireland*, OECD publishing. Available at: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264208834-en>

OECD (2019). *Pensions at a glance 2019: Country profiles- Denmark*. OECD publishing. Available at: <https://www.oecd.org/els/public-pensions/PAG2019-country-profile-Denmark.pdf>

Ηλεκτρονικές Πηγές

Υπέρβαση Κρίσης Ιρλανδίας, επιστημονικό άρθρο
ΘΕΜΑ → <https://www.protothema.gr/economy/article/542770/i-irlandia-apohaireta-tin-krisi-kai-to-mnimonio/>

Βιλιάρδος, Β. (2017). *Η σημασία του δείκτη εξάρτησης*. The Analyst → <https://analyst.gr/2017/10/09/i-simasia-tou-dikti-exartisis/>

Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, (2018). *Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη: Μετανάστευση, ορισμός και βασικές κατηγορίες*, Διαθέσιμο στο: <http://www.opengov.gr/immigration/wp-content/uploads/downloads/2019/01/ethniki-stratigiki.pdf>

Eurostat, (2019). Migration and migrant population statistics. Available at:

[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migration flows: Immigration to the EU from non-member countries was 2.7 million in 2019](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows:Immigration_to_the_EU_from_non-member_countries_was_2.7_million_in_2019)